

Narodnost v objektivnem pomenu je splošni obseg naroda
 subjektivnem v zavestnosti od nje pa. 1. 1. 1.

... prijazno vseh posameznih...
 Ho... in tem... da se... tako...
 ... in življenjem, v... in...
 ... (Hist. pol. Bl. ... S. 611) 7 3

Slovenci, vsi obsej ene matere, so...
 ... navarani na narod svoj, ta... je...
Narodnost in Slovenstvo.

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA
 LJUBLJANA

... nje... Dolencost...

... naroda smo... življenji, narod nam je...
 ... kraj... bit. ...
 ...

... se za nas... pomisli, ...
 ... zablade... in...
 ... , ...
 ...

Spisal

JOŽE ROGAČ.

... , ...
 ... , ...
 ... , ...
 ... , ...
 ... , ...

... je... Dolencost...

... narodna...
 ... , ...
 ... , ...

JOHANN
 JOSEF
 LAIBACH

in napredovanju narodne zavestnosti mhalos ne
žgobj terpi no ^{glasano} pasivno derjati - ampak se
djansko vdeleriti narodnjaja narostenja

Ker: Narod, ki svoje narodnost zavestje, zavestno
in da, elosi lepa, nad seloj gub Semomos

Črna, pastirju jepotroba poseba; Gubkezen do svojih
njami izsicanit, longi do narodnosti, longi do jezika
njejanega poerje in polji, seze in zgodovinske spomin
da ino sere ranjezovo čast in nečano in duhjo bolečina;
taly' naj neko surne sere zuge udanosti in Gubera -
naj govori glavo v'ast in p'rid - v lepoglasji in p'ra-
nitosti, ta Gubekno vedno nišj; dnija varniti nma;
sere in čutita.

Vpovodjo Gubekna & Elaktain čutitom in krepostim
nje učna narodnost. Lebičnost unice in ne njen gub
rasadi kers. Gubekren - merko metkurinosti bo zaka,
jevanj sezeja sebe; merko strahlinosti bo serinost
in pazna kers.; merko vnemarnosti bo neubudana
velavnost tudi & dazovanjem prameščaja in življenja
do bi gub in polhjanje, nerake, npravake in polde. imole
ne magle sei neseljneza sneta gubplaniti so po bozji nesh.
modri in p'evideni mladi nad enotom narne narodnosti, vsaki
jiriti, seza, najoni - kakor meje (nemirub. l'ubomartij)
tomej glavajino v duhu kersanostu narodnost Slovenstva
in meja jiriti bo zabol - adna p'ezsaja zapor najoni
janje čisnot, kersiverstna in najivere - naj se sepa
cip čimoverata p'rajmavost!

Čakot moramo ubazati besede Božičarjeve: Dajte
cesarju, kar cesarju gre¹ in se naučite po nauku sv.
Pavla, da moramo spoštovati predstavljeno gosposko, tako
pa tudi moramo v vsakem spremenu imati srčno ljubezen
do stvarilca svoje narodnosti in poganjati se za
svoj jastik, svoje šege in zgodovinske spomine.

Narodnost in Slovenstvo.

Božimo složni, jasni in zmorni - žmaga jnasa!

Spisal

JOŽE BOGAČ.

V LJUBLJANI 1860.

Natisnil in založil Jožef Blaznik.

R 153 593

153593 -

S. f.

030004473

Bogata je sedajnost zgodovinsko imenitnih dogodov, in poslednje se stran pomenljivosti med sabo težkajo. Blagovito brez dvombe je toraj opravilo, terdno kermilo podajati ljudém skozi kernice in plitvice naše razvétrane dobe, „ki je doba velikanskih razvitij. Podlage dozdanjega reda so omajane; veliko reči zavoljo terhlenosti razpada in mogočna sprememba je skor natorna potreba; kateri so to potrebo spoznali, so jo kasneje pričakovali — nastopila je. Vidimo njen začetek, pota in konca ji ne znamo. Ako hočemo bistvo sedanjega gibanja spregledati in razumeti, se nam je treba na pravne podlage družbe in deržave ozreti ter hoteve našega časa in želje človeštva v določne izraze obseči“ — sedajnost spoznavati je prava modrost.

Bolj zaželena ko pričakovana prikazen novejši avstrijske dobe je ces. ukaz gledé učnega jezika po različnih deželah našega cesarstva.

Veliko se je poslednje leta pisarilo in besedovalo od prerojenja in prestvarjenja Avstrije; pa med tem se je veliko plev razmlatilo, veliko snetja razprašilo. To prerojenje je bilo sicer res prav potrebno; tode, njegovi pripomočki so se mogli iskati ne v presilvanji pisarniške vse-mogočnije in strimbe, ampak v razvijanji pravotnih organov duševnega vzajemanja, v zedinovanji in kolikor mogoče svobodnem opravljanji moralnih in materialnih narodovskih zadev. Pervo znamenje novega avstrijskega življenja je bila sklenitev konkordata z glavarjem sv. rimske cerkve. „S cerkveno svobodo namreč vse druge svobode v človeški družbi stojé in padajo; ali ktera svoboda se bo pač ohranila, ako se cerkvena pokončuje, in katerile trinog ni ali cerkve hlapčunil, ali pa se ne raztrešil nad njeno svobodo?“ — Razun družih koristnih ali že vpeljanih ali pa še le obljubljenih prenaledb je razglas gledé učnega jezika veliko v tem oziru napovedal. Ali kakor pri konkordatu, tudi pri tem razglasu ne manjka veliko, da bi ga tumpasta nagajljivost in skerčena ptujčarija skor ob vso veljavo ne pripravila. Ne da bi se z očitnim in neutegoma spoznanjem natorne pravice dane od Boga perva stopinja storila do spoznanja in terjenja vsih družih od Boga izhajočih in v zgodovinskem razvijanji pravomerne svo-

bode uterjenih pravic, ampak se v žalostni slepoti kriči — ne čez razglas, ker se čeženj ne smé, ampak čez uboge narode, ki nove naredbe potrebujejo kakor splavljena riba bistre vode; in vse žile se napenjajo, da bi se pač mogoče storitve in koristni nasledki ces. razglosa kolikor toliko ukratili, in sčasoma morde čisto zaterli. Vir te krivične in nespametne obnaše je pač vsaj nekoliko iskati v kalni in napčni spreumevi razmere med nemškim jezikom ko vladnim in družimi nenemškimi ko nar očitnišimi izrazi inacega narodstva. In kolikor se je v naših časih od tega že pisalo, nam vendar še manjka sploh všečne, iz občno veljavnih načel spe-ljevane in zato lahko razumljive ukrenitve tega važnega vprašanja. Da se mu pa dozdej še ni do jedra poseglo, so uderževali razni nagibi, in da zdaj zavedna opravičenost z močjo in krepostjo beseduje za obudo pravih narodnih in izobraževavnih življejev, reakcijna natora nanaša. Res se mora človeku inak storiti, kadar pomisli, da se je treba v razvpitem veku humanije in civilizacije skoraj s kervavimi žalji potegovati za tako jasne, tolikanj potrebne pravice, in da se preučeno, prezmodrovano človeštvo v tajbo podaja ravno pri tako očitnih resnicah — pri pravotnih pogojih človeštvske like. Za pametnega in sprevidnega človeka je vsaka besedica v ta namen zapisana in govorjena skor nepotrebna, in komur so se še dvomi mehurili iz deževne vode, jih je pač točno pretresovanje raznih nadaljevanih „glasov“ v Novicah zopet pobilo; pičloumnih nasprotvanj in ugovorov pa se nikdar manjkalo ne bo; širokoustne modrovanja in zaničljive odrekave šurimurije vedno po vsih špranjah in kotanjah, po provincialnih kerpúcinah in visokodunajskih plahtah. Ta brezznačajna zalaganost nam pa očitno spričuje plitve pravičenske zapopadke našega olikanega sveta in spridenost naših časov, ker se je v breznu denarskih dobičkarij vsaka viši človeška zadeva potopila, in žalostna dan na dan očitniši resnica je ta, da nam tisto höhero Intelligenz in geistige Ueberlegenheit le šahrovti judje po časnikih prodajo, v ktere le enakoverni malikovavci zlatega teleta in zatopljeni v slastne in tvarinske mike tiste pustnošemske čirečare gledé jezikarskih prizadev „špedirajo“, in da tudi bela Ljubljana nekoliko svojih rejencov v to gebildet kardelo intelligentnih korrespondentov ko stud in gnjus izmeta. Svet steri, kadar ti čudovitniki jedro svoje premodrosti na Dunaj privintajo, ker

„Glasovi so enaki

Regljanju pufčev v mlaki“.

Ker pa avstrijski časniki v tolikanj imenitnih zadevah nenemških narodov tako sovražno-golidrovske spise sprejemajo, utegnemo iz te pri-

kazni na inakoozirno njih vrednost sklepati. Zalaganost ni še nehala biti značaj našega rodú, je rekel skušen mož, ali kakor pravijo drugi: „allgemeine Charakterlosigkeit“, in zatorej je treba tej zgonobljivi kači zatilnik lomiti z besedo in z djanjem. —

„Laž in vara se je dandanašnji do strahovite sile popela, kakoršne nobena zgodovinska doba ne priča; do nesramno prederzne sile, ktera o splošni nesprevidnosti in zatelebanosti s pripomočjo sto in sto organov, kjer le more resnico polagoma zatira, z modrovaškimi umetnostmi in nesrannim laganjem taji, v hrumu prevpija, na mesto stiskanih sama sebe postavlja, in le sebe ko mučenico zglasuje. Laž nas povsod, kakor nekako zračje obdaja; je skor naša vsakdanja jed in pijača, ki se nam spreminja v kri in meso, tako sicer, da marskomu le lažnjiva hrana dobro dé, resnica pa mu ude stresa, in jo s kerčevitim merzenjem od sebe odganja. Zatoraj v nar imenitniših rečeh po nekakem domišljevanem svetu lazimo, po umetni basnarij, ki smo si jo sami po svojih skazčnih mislih, negodnih dozdevah, poleg svojega plitvega duha in škodljivih strast stesali, ki je pa od resničnosti tolikanj preč, da se v tej nesrečni maži prava podoba reči skor nič več ne zazna.“

Blagoviti ukaz, ki je spod Veličastnega peresa krilato se ovestil med avstrijsanske narode, je nar tanjši strune obudil napete v serčnem bramu pregorečih narodnih želj. Zavzdignili so se hipoma mnogoverstni glasovi in so v stoterem koru zaslišanemu razglasu jeli odmevati od daljnih pokrajin mogočnega širocega cesarstva. Tudi v meni je vnel živo hrepenenje, pridružiti se zboru izurjenih pisatevskih veljakov in svoje resnično veselje razodevati nad njegovim dobrodevnim zasvitom. Ali pod peresom se mi je tvarina množila, kaj ž njo? V sotéski neprijaznih okoliših, o redkem izdajanji slovenskih časnikov me otožnega prederzna misel začne obhajati, po navadi samskih popevačev z neuko umetnižo stopiti med blagovoljni poterpežljivi svet, in ako sim tej prevzetni berzde odpel, vajat na hlapno popustil, naj se mi to djanje v krivo ne zlaga, ker izvira iz zgolj dobrega namena — iz resnične ljubezni do ljube slovenske domovine.

Ne tajim ne, da me je marskaj strašilo s tem izdelkom med ljud se prikazati, ali g. Terd. besede v novicah, „da, ker tudi nam Slovencom nihče ne brani svoje naj serčneje želje razodevati, je treba, da se ganemo bolj živo, kakor do zdaj, da se vsaki oglasi, kdor imenitnost te reči razumé; da vsaki, komur je za blagor države in za narodni napredek mar, poterdi, da je to, za kar se potegujemo, zares potrebno pravo in dobro, vsim v prid in nikomur v škodo, da je zares narodov želja, ker je naro-

dov potreba,“ — te besede so nazadnje vsemu preišljevanju in vestovanju pot pregradile in zatoraj razznanim ta spis Slovincem v kakoršno-koli korist. „Ne dráži in ne rogovili, ampak le skuša kolikor mogoče pretresovani resnici do dna poseči; zagovarja resnico in pravico, pa ne taji spodobne razmere; s svojo obliko ne more nikogar žaliti, z obsežkom — morde; ali ker si ga ni sam vstvaril, ni v njegovi moči drugači od njega besedovati; ne bo tedaj podžigal, ker resnica ne podpihuje; marveč ona tolaži, ker z doznavanjem očitne pravice duhovom mirovitost naklanja. Draži pa le terdoglavno staranje v krivičnosti, ki na vse strani po zofističnih izgovorih sači, spravno poravnanje odrekuje in s tem užaljene pravičenske čutila ven in ven zbada in rani.“ „Sluga je pač velika dobrota, in kdor jo razdira, si veliko odgovornost naklada. Ta pa jo lomi, kateri s silo ali s kovarstvom, ali pa z obema skup zoper terdne pravice in svobode namerja, nikakor ne pa uni, ki napadane brani in krivico odganja.“ „Wir streiten nicht des Streites wegen, sondern nur des Friedens willen; und lassen das gute Wort eine gute Stätte, vor allem aber auch die aufrichtige, nicht mehr hinterhaltige und trügliche That versöhnliche Gemüther finden“, rečemo tudi mi z velevitim Görresom, in — ravnamo.

Posebnost našega časa, kakor skušeni in previdni možje terdijo, je ta, da človeštvo nenehoma vpije: „Naprej“ in le „naprej“; in če se mu zaverne: „Kam naprej?“ se huduje rekoč: „I naprej!“ — Kadar namreč kake gesla, v katerih se strinjajo splošne namere in goreče prizadevanja tekočega stoletja, po človeški družbi zašumé in zadoné, in duhove čisto prevzamejo, tolikošno moč dobé, da naklanjajo ali blagor ali nesrečo, kakor jih že resnica ali pa zmota tolmači in se ali v božjem ali pa v človeškem pomenu razumevajo. Nada in strah in hrepenenje ljudstva prešine, ko čujejo te glasove, ki mlade rodove z neznanim življenjem preplivajo; upajo in se bojé, in si obetajo ali življenje ali smert poleg pomena namreč, ki ga takim besedam podkladajo, ktere po njih misli osodo svetá v svojem skrivnostnem naročju nosijo. Tedaj se začne katoliško učenilstvo v svoji vedni skerbnosti gledé potreb in nevarnost človeštva s pomenljivostjo tistih besed, ki so za ljudstva postale vestniki upanja ali pa znamenja proteče pogube, natanko soznanjati in po njih skrivnostni obsegi z bistrim očesom razgledovati. Ravno tisto namreč, kar se v človeškem življenji z naj očitniši opravičenostjo, z naj težji potisko, z naj bolj omamno zapeljivostjo do veljave prizadevlje, ki naj blažji namene, naj zdatniši moč, in silo nevarno panljivost posede, ravno to nar bolj potrebuje pravega razsvetljenja in nezmotljivega pravila za koristno namerovanje. Katoliško učenilstvo toraj razkaže živčim rodovom tisto plat svojega nauka, ki se dóbi primerja, v kateri ga je Bog Adamovim otrokom ko zvestega vodnika in tolmača poslal, da jim razlaga imenitnih besed božji pomen, da iz zaklada spoznane resnice viri pritekó obilnega stalotnega blagra za družbe, države, narode. In nenehoma vihere oteto človeštvo hvali odrešivno opravilo, ki mu že skoraj skozi 2000 let z lučjo nebeškega nauka sveti po negotovih gazovih pozemeljskih rev.

Med temi imenitnimi gesli, ki si tolikanj tehtno detje med človeštvom pridobivajo, in mu srečo ali nesrečo obetajo, ste posebno dve, ki nas sedanjo dobo nar bolj mamite s svojim čudnim bleskom in ste vso oblast in čast med nami posedle: besedi, slavljene ko malokdaj ktere, ki

se dandanašnji skor iz vsih ust glasite in odmevate od vsih krajev sveta: naprejtev in narodnost. Le njima so ljudstva prijazne, le njuno slavo ženó. Naprejtev in narodnost ste si čez naše duhove nekako promogočnost zbojevale, ki pa utegne biti za nas vir ali velikanskih storitev, pa tudi mnogoterega zlega. Zatoraj ne bo mende brez mnogo koristi pomen teh besed, ki zdajnost napolnujete, prihodnost prerokujete, nekoliko razložiti. Sicer je ta spis namenjen le nekolikemu pojasnjenju narodostne ideje, ki je zlasti tekoči čas med ljudstvi zašvignila; ali ker je ta posebni uzor človeškega duha zapopaden v splošnem od vsestranskega napredvanja, hočemo narpred od tega ko priležne podlage posameznih in ločivno izraženih prizadev nekoliko opomiti.

Tedaj — kaj je naprejtev? Je stopanje k boljšemu, od manj popolnoma do kaj bolj popolnoma, od manjšega do večega, ob enem — je širjenje, povikševanje in boljšanje, sploh: povzdigovanje bitja. Obojnena na življenje pomeni naprejtev prirojeno nagnjenje, poleg kterega si živo bitje prizadeva se povzdigniti, razširiti in zveršiti, in zavzeti okrožje, ki mu ga je Bog v prostoru in času odločil. Razgledovana na stvareh z umom in svobodo obdarovanih je naprejtev razun dozdej povedanega — samodjavna hoja proti namembi in razumna povzdigava do ideala — do popolnamosti; gibanje iz nižav na višine, povikševanje od stopnje do stopnje proti ljubljenu uzoru, na kterega le so njegove oči obojnene in le njega hoče doseči.

Vse vstvarjeno življenje obstoji v gibanji. Njegova prva potreba je povzdigniti se in razširiti, da kolikor mogoče z napredujočo rastjo prihaja do mej, ki jih je Bog njegovemu razvijanju postavil. To vsemu vstvarjenemu življenju že po natori prirojeno nagnjenje po navzgorvanji, širjenji in napredovanji je pa posebno in zlasti prizadevanje tistega umnega in svojevitnega bitja, ki ga človeka imenujemo. Že sam po sebi za zverševanje pripravljen — crescite! — oko in serce venomer proti Neskončnemu povzdigovaje — se čuti človek sredi svoje revšine za popolnamost vnetega in sposobnega, ki mu je pričujoča v bdenji in spanji, v mislih in djanju; po nji steguje roke, ali doseči je nikdar ne more. V začetku njegovega bivanja, o prvem zazoru njegove pameti, se mu pokaže v megleni daljavi slika popolnamosti, ki ga neprenehoma s svojim milim leskom vabi za seboj. Ta popolnamost, ki v svetih notrinah njegove duše v skrivnostnem razodevanji posvita, postane zanj mogočen gón, da v vsih in kakoršnihkoli razmerah in okolišinah po naj v e k š e m, naj lepšem, po naj bolj popolnoma, po naj bolj Bogu podobnem hrepeni. Ta gón je

edno le živo hrepenenje po najdenji ideali in prizadevanje njemu podoben postati. Neskončno bitje je zarke svoje nebeške svetlobe vtilo na dno človekove duše, se z odsvitom lastne veličasti in lepote vsvarjenega bitja dotaknilo in ga proti neizmernim višavam obrnilo; zatorej išče človek le njega v vsem in povsod; po njem hiti iz vsih moči; za njim sledi z vsim svojim gibanjem in tudi v naj bolj samopašnih zmotnjavah in v nar veči razuzdanosti je njegova misel in roka le na neskončno naravnana, le za njim neprenehoma pohaja, celó takrat, kadar se nar dlé od njega pomiče. Človek toraj, ako noče svojega bistva zatajiti, se nagnjenju in hrepenenju po zverševanju ne more odpovedati. In tolikanj bolj je človek — človek, in sam sebe tolikanj vredniši, kolikor bolj se po pametni uravnavi svojega življenja proti zveršitvi pomikuje. In kdor zveršljivega, v morivnih pozemeljskih tesnobah zagreznjenega človeka v navzgorvanju ovira; v težko železje vkovanemu, med ozko ograjo prostora in časa zapertemu jetniku ne snemlje nadležnih okóv, in mu zdravega zraka primerno svobodnega življenja zasopsti ne pomaga, temuč ga neusmiljeno na mestu vednevečne klade zaderžuje in mu kliče: „Stoj, ne premakni se!“ lomi božjo postavo, gonobi človeško namembo, krivico dela ljudem, nepokoršino skazuje Bogú.

Po taki razumevi se nam naprejtev in pravo hrepenenje po nji tudi kaj naj bolj opravičenega zdi, ker je zvezano in zraščeno z bistvom človekovim. Pa kolikor bolj opravičeno je to nagnjenje, ki človeka za naprejtev vnema, toliko potrebníši je, po varni uravnavi ga speljavati; kolikor sveteji je to prizadevanje, toliko bolj mu je treba božjega razsvetljenja in pravila, da s prave poti ne zajde, ker ravno naj bolj opravičene nagnjenja, ako zajdejo, naj veči zlege napravljajo. Zmotnjave — ki so že same po sebi zmotnjave, in namere — napčne že same po sebi — storé, kar morajo storiti, namreč zleg; če pa prave misli in svete namere na krive pota zajdejo, so toliko bolj nevarne in pogubljive, ker se v človeškem življenju na dvojno moč in podporo naslanjajo, in se zoper človeka zaprisežejo z vsimi človekovimi zmožnostmi. Vernija n. pr. nar bolj posebna človekova zmožnost, obrodi naj huji fanatizem, naj gerdobniši vražnost, kadar se vihri človeških strast in zmotnjav da zapeljati; s svojo razberzdanostjo postane naj huji šiba za človeštvo, ravno zato, ker je že sama po sebi njegov naj boljši del. Zatoraj katoliško apostoljstvo svoje od božje previdnosti mu naložene dolžnosti nikdar boljši ne spolnuje, kakor, kadar poleg tega človeškega hrepenenja za besedo poprime, da mu v naročji keršanstva zgolj resnico, pravico in svetost pokaže, ki je nikjer

drugej ni najti, in zastoj drugod zanje pohaja. V tej zadevi tedaj potrebuje hrepenenje in prizadevanje po naprejtvi bolj ko vsako drugo vajetov njegove nezmožljive besede.

In so narodi, in je vse človeštvo tisto posamezno bitje, ki po zveršitvi hrepeni in za neskončnim stopinje pomerja. Vsi posamezni serčni in dušni miki, vse hrepenenja in povzdige se stekajo tako rekoč v en sam gib, v eno samo hrepenenje, v splošno hrepenenje po napredvanji, v eno splošno gibanje, ki vesoljno človeštvo kakor posamezne dele in ude njegove za dosego od vekomaj odločene namembe vnema. In memo napredovavno moči Stvarnik ni veči človeštvu podelil, ker ona je prizadeva po idealu, po tisti dovršenosti namreč, ktere zapopadek ali spreumljiva slika je človeku v globine njegove duše vtisnjena; je zauzor neskončnega, ktereга podoba nosi v sebi; je tisto nekaj, ki je lepši in bolj popolnoma, kakor vse, kar utegne človek sam zgotoviti; tisto nekaj, ki mu preseva skozi vse njegove izdelke, ktero pa, kolikor hitreje za njim postopa, pred njim beže v neznane globočine zapada. To nevidno, nepotipljivo, nedosegljivo, pa doveršeno nekaj, ktereга odsvit se mu ven in ven lesketa, je ideal, ki ga k popolnamosti, k neskončnemu, k Bogu tje poteguje, ker je Bog sam. In ta duševna zavzdigava proti idealu je v človeku nar krepkeji navor storivnosti. Brezpametna živina ni ideala ugledala, ni za naprejtve sposobna; životari in pogine med ograjo pretečenosti in prihodnosti, v neprestopljivi ječi zdanje resničnosti. Človek pa, ki je vidil ideal, ne terpi zapreke; pridši na verhove verhov, se spenja na dalji višine. Kakor orel poplava s perutmi proti vabivnemu žarnemu solncu — človek neutrudno razriva ustavljavne ovire, in možato raztegovaje mogočega meje, se v vedno lepših in lepših storitvah idealu približuje.

In tedaj najde človek v tem nagonu do neutrudnega hitenja proti idealu drugo skrivnost moči in storivnosti, namreč upanje. Kaj je na svetu mogočnejšega memo upanja? Za človeka upanje ni samo mikava, ampak je moč; brez upanja se človek z vsimi svojimi zmožnostmi sam v sé zgrudi ter zapade v naj veči medlevost in dušno praznoto. Ako mu hočeš vso navpornost odvzeti, mu unesi upanje, in da omahne, mu le zakliči: „Ne moreš!“ Kdor ne upa, nič ne more; kdor se kaj loti, mora kaj pričakovati, in kdor hoče veliko storiti, mora še več upati. Upanje nas prepričuje naših zmožnost, in to prepričanje je zmoženje samo: Possunt, quia posse videntur. In kaj da človek premore, kaj narod, če pogumno z močjo te misli z vedno bistrim očesom meri na namenjeno kake prisvo-

jitev in roke po nji stegovaje napreduje, so pokazali slaviti možje, zgodovinsko imenitni narodi, kraljestva svetá.

Naprejtjev — ona je povzdiga proti idealu, krepkost upanja, zmagovito nagnjenje do pridobivanja in prisvojevanja; ona je zapopadek vse človeške moči, gonilo našega življenja — ona je življenje samo, ne zmerzelo, negibno, nestorivno, ampak rasteče, djavno, krepko življenje, življenje, ki s perutni potiska na tesne nižave in proti lepšim zračnim višavam vesla, do urnega teka hiti ali proti veleovitosti, ali pa proti poginu, kakor že orje po pravotnih tečajih, ali pa v krivih zatekah trati moči.

V napredavnosti tedaj obstoji tako rekoč podoba, izvornost in vred tudi moč in nevarnost našega stoletja. V tej zadevi se godi z veki kakor z ljudmi. Po navadi se pri vsacem možatem človeku mnogoverstne ideje, namere in sklepi njegovi, ki mu življenje oblikujejo, njegovo djanje naravnujejo, stekajo in strinjajo v eno poglavitno misel, namero, v en sklep. Ta trojna združenost mu deli ločivni značaj poleg raznih ali lepih ali gerdih in družih lastnost; deli moč za dobro ali hudo, kakor se namreč to troje giblje v resnici ali v zmoti, se redu ali homatli enači. Ravno tako se godi s človeštvom v kteremkoli stoletji. Iz zaklada vsih njegovih idej, namer, strast in sklepov ena ideja, ena strast, en sklep prikipi in privriši neukrotljivo, nezmagljivo, silovito memo vsih družih. Te tri poglavitne derečine se stekajo v eno skupno strugo in napravljajo s tem, kar tolikanj pripravno imenujemo časje. In tako ima tudi naše stoletje eno gospodovavno idejo, gospodovavno ne samo poleg predmeta in dotičnega izraza, temuč oblastno tudi poleg besede „ideja“ samé. Še nikdar, odkar ljudje skrivnosti mišljenja po vsih plateh z besedovanjem in pisanjem kroje in preiskujejo, se tolikanj ni pobajalo za tem, kar dandanašnji imenujemo „ideja“. Tudi dozdej so ljudje po vsih učenostnih stavbah in modroslovskih osnovah govorili od idej, od razvijanja idej, od moči idej; ali nikdar se ni s tolikanjo priljubnostjo kakor dandanašnji rekalo: „Ideja!“ tukaj je ideja, ugledali smo idejo!“ Učen in neučen jo po ustih premetava, že opertana keršenica obrentani tovaršici modro razlaga, in drejtar s škerpeti tuhtno demonstrira ocehtanemu škarjevcu, da tega in unega ni „gar koa Idee!“ Kdo se ne spomni, da so ob ravno minulem Šillerovanji celo vsakoverstni blebetači z nespodrezanim jezičkom jecali le od idej, od ideala itd. in je tistihmal zavolj olikomanije vrabič od vrabca je edino potrebne umetnosti se mógel načivkati, ako je hotel prepevati v koru slavivcov. — Med posebnosti torej našega časa se mora brez dvombe šteti ta splošna čudna gospodovavnost ideje čez duševni svet. In kako

naj se kraljestvo pričujoče ideje uresniči? V čem obstoji ta namerjana in zaželjevana naprejtiv? kaj je njen predmet, kakšen njen zakon in tok, njeno načelo, njen konec? Kdo popiše njeno natoro in podobo, njene pogoje, in naukarske podlage, njeno zgodovinsko razvijanje? Koliko je tukaj naraznosti, razpora, nasprote, naj več pa nevednosti! V naročji čudne idejne edinstosti se razodevlje še bolj čudna zmešnjava njenih dozdev. Ali vendar — napredovanje je enoglasni sklep družb in ljudi 19. stoletja. Napredovati hoče revež in bogatin; naprejtiv namerja učeni in nevednež; hočejo jo vladarji in ljudstva ž njimi, dežele in pokrajine, Evropa, ves svet. Naprejtiv! kliče resnica, zmota želi; naprejtiv slavi poštenost, jo oznanja malopridnost; ona je bandero spertih nasprotno oprezvavnih strank; je cilj in konec sovražnih namer.

Vprašamo torej, kaj je vpricho tega storiti? Ali naj se ta ideja pobija, ta namera ovira, ta volja ukončuje? Tega nikakor ne! Nismo sicer zmed tistih, ki od domišljevanih lepotin in nemogočih blagot založenih v skrivnostni prihodnosti sanjarijo, ali ravno tako tudi ne maramo v človeški natoru ž njenimi opravičenimi potrebami in njenimi krepostnimi sklepi gonila in nagibe njene moči in storivnosti stermogledno in zavidno ustavljeti, ali potirati celo!

Kaj tedaj nam je storiti vpricho tega velicega stoletnega gibanja? Le eno, ali to je veliko! Mi moramo to idejo, to namero in strast in to terdno voljo, ki dandanašnje rodove v drave zanaša, na slapove ploviti, in svet naprejtvi nasproti dervi, na njenih opravičenih kolovozih razsvetljevati in terdnih korakov voditi, zakaj ne pozabimo, da je ta trojna derečina neukrotljiva moč, in ravno tako tudi neizmerna nevarnost.*)

To velja nam in našim prizadevam.

Napredovavni gon si je tudi med Slovenci spodobno čast in oblast zbojeval; navdal je njih serca, vnel je njih želje za ugledani ideal, ideal narodnosti, in od vsih slovenskih pokrajin se žene enoglasni klic: „Naprej! Pretečenost je v razvalinah, zdajnost polna rev, prihodnost sama vir dobrot!“ Napredovavnost z mikavnostjo neznane in vabivne prihodnosti samovoljno čez duhove gospoduje, ker že po svojem bistvu z naj blažjimi nagoni človeške duše ubrano soglasva. Njeno ušesom tolikanj milo zvoneče ime se vjema z vsimi našimi notranjimi harmonijami in njeno izgovorjenje vse serčne strune v prigrasovanje budi. O njenem donu se v ljudstvih vse oživi, kar le posedejo velicega, blazega, imenitnega; in

*) Gl. P. Felix Fortschritt durch das Christenthum.

rodovi se voljno njenemu vodstvu zročé, tode kam polje pomerjena pot? ali na višave ali v tokave, kdo ve? —

Napredvavnost, ali človeštvu prirojeno nagnjenje širiti se in povzdigovati, se razodevlje pri Slovencih v narodostni ideji. V njeni nar globokeji spreumevi se ta ideja resnično ni še le od včeraj v človeškem umu porodila, in beseda, ki izraža njeno posebnost, tudi ni še le vnovič skovana med jeziki svetá. Ta beseda „narodnost“ se je že velikrat v zgodovini oglasila, in marskteri veleumen mož je že davno pred vzhodom našega stoletja ž njo strinjano idejo slavil; kar pa ji daje nov obraz, in našemu stoletju posebno lice deli, je njena vesoljna oblast nad duševnim svetom. Od severja do juga, od vzhoda do zahoda se bolj ko kdaj med ljudstvi in narodi sliši v mnogo- in mnogoterem pomenu beseda „narodnost“. Oblast njena je skor povsod enaka, samonasebna opravičenost tudi, ali resnična veljava? —

Kaj je narodnost?

Narodnost je v objektivnem pomenu obsežek zločivno ali špificično narodovskih lastnij, v subjektivnem pa njihova zavednost, to je: jasna navdanost posameznih narodovih udov (rojakov) od misli in čutila, da so deli onakošne skupne celote s kervijo in z življenjem, s pridi in dolžnostmi. Popolnoma narodnost toraj zahteva v obseganih udih enakost debla, kervi in jezika, npravov in pravice, enakost po bivališu in hranivnosti odkazanih in pogojenih pridov, edinost politične in verske zveze. Ako pregledamo versto teh različnih posebkov, njih medsebeno pogojevanje in podpiranje, se pokaže, de na doznavani dolžnosti druževanja in vzajemne podpore umén ali zapopadek narodnosti vzraša in stoji. Dokler (orej ti posebki dolžnost in njeno zavednost rodé, so pripravni za vstanovljenje te ali une narodnosti. Perva podlaga in jedro njeno (kervna sorodnost) snuje materialno potrebo skupne djavnosti v tovaršno branitev in v ohranjenje gotovega števila ljudi na kateremkoli kraji zemlje s pridobivanjem in vzajemnim zmenjevanjem životarnih potrebščin in pripomočkov. Ta materialna potreba pa se povzdigne do moralne, t. j. do doznanja dolžnosti, narpred po družinski zvezi, ki izhaja iz ljubezni in zavednosti neskerhljive celote družinskih udov. Družinska celota pa ima v podklado spoznanje enake namembe in enake vzajemne odgovornosti gledé njenega spolnovanja, enako vernijo (religion) tedaj. Vernija namreč subjektivno ali od človekove plati spreumévana, je njegova zavednost od svoje razmere proti Stvarniku in od svoje odločene namembe pozemeljskega bivanja. Za vstanovljenje toraj vsestransko popolnoma narodnosti se izvorno troje potrebuje, namreč enakost

vernije, družinska zveza ali enakost rodú in jezika; naposled materialna potrebnost občevanja in skupnega djanja v pridobivanje in zmenjevanje pozemeljskih potreb in za vesoljno obrambo. Nobeden teh treh momentov sam zase popolnoma narodnosti ne stanoví in le vsi trije skup jo storé. Narod, po rodu, vernii in pravici (državnosti) ustanovljena skupnost je nar bolj popolnoma človeška družba, ki se razun družine more misliti; nad narodom stoji človeštvo. In ker človeštvo ko izvirna edinost neprenehoma razširjevanje in pomnoževanje družinskih zvez in vzajemno preplivanje ter zedinovanje vsih svojih udov namerja, ni bistveno z naturnim redom njegovega razvijanja sklenjeno, da se povsod v popolnoma narodnosti loči, ki bi se nasprotno odbijale, temuč ravno narobe je po človeški zgodovini opravičena hoteva nature in previdnosti božje, da se taki popolnoma družbinski strimki le na posameznih krajih zemlje vstanove, da pa manj popolnoma zveze ko srednice in sklepnice med njimi obstojé, ktere imajo posebno moment duševnega in verskega občevanja gojiti in obdelovati. Pri tem razgledovanji se nasprotnost starega sveta proti kersanskemu prav očitno pokaže. Stari svet, kteremu je bil z eno vero tudi spomin enega človeškega vira ali začetka skoraj čisto pošel, ni poznal nobene druge nrayne druživne vezi razun kervne sorodnosti, kolikor se je vjemala z enako vernijo. Ni bilo toraj družih držav razun narodnih, kakor tudi nobenih družih vernij ne, razun narodnih in nobene iz več ljudstev obstoječe združenosti ne razun po navadni osodi premagovanja. To ni bil samo natorni nasledek človeške znejevere po grehu, ampak v roki previdnosti božje tudi zabranilo, da hudo v človeštvu svoje oblasti ni uvekovtilo. Kakor je bilo prvemu človeku po storjenem grehu k drevesu življenja pristopiti zabranjeno, je kasneje pri razširjanji človeštva po zemlji jezikovska razlika nastopila, da je zaverla napčno edinost v odvernjenosti od Boga. Z razločbo elementov v človeški po grehu napravljeni zmešnjavi se je pričelo novo stvarjenje, doveršeno s Kristusom, novim Adamom; in kakor se od tistihmal v zedinovanje ljudstev v in po Kristusu steka zgodovinska naloga, je poprej edino le raztresenje in razločenje človeštva to ali uno ljudstvo varovalo okuženja po gerdobijah in pregrehab sosednjega, in je moč hudobije na zemlji stabilo. S cerkvenim ustanovljenjem pa je ta razmera nehala; draga posoda shranjena popred pri judovskem ljudstvu se je odperla in blažno mazilo besede božje čez vse ljudstvo razlilo ter v dveh različnih jezikih, v moško resnobni in krepki latinščini, in v milonježni gibčni gerščini po vsi zemlji se razširilo, in za vse prihodnje čase se vstanovilo. En oče vsih ljudstev, namestnik Kristusov, čuje v družbi

s svojimi brati, nasledniki Aposteljnov, s pripomočjo sv. Duba nad njegovim čistim ohranjenjem in razcvitanjem. Tedaj stoji nad kervno sorodnostjo enakost kerstne prerodbe in otroštva božjega, nad narodnim jezikom cerkveni, nad narodno šego keršansko pravilo, nad narodno pravico cerkvena postava, in keršanske ljudstva vsih barv in jezikov ne storé samo ene velike duševne družbe, ampak tudi z radovoljnim uзнanem občene vse keršanske deržave sklepajoče pravnosti veliko politiško truplo, kteremu le nekeršanske ljudstva ko pravi ptujci nasproti stojé. Sredi tega trupla se naganja vse z geometrično pohitanim gibom ven in ven k čedalje večemu preplivanju in tesnejemu zedinovanju, dokler se različni udje nezmerne pozemeljske družine ne bodo nič več zavoljo svojih lastnij in prednost sovražili in preganjali, temuč se ž njih pripomočjo nasprotno polnili in celili. Narod namreč prejemlje od naroda lastni rasti pristne blagote, in lastnemu življenju koristne pridelke, kterih pridobivanje pa le in tolikanj bolj tekne, kolikor več ima domača spodobno razvijana natora moči, da jih tako rekoč v svojo lastnino predeluje. V tej od keršanskega občnega duha vstanovljeni narodovski družbi pa posamezni po kervi in jeziku različni narodi primerne prostore zavzemajo ko spolnovavci posebnih odmemb za razvijanje skupno vesoljnega življenja človeškega rodú. (Gl. Wetzer K. L.)

Ako toraj dandanašnji napredujoči svet vkljub tem na veke veljavnim djanskim resnicam na bandero zapisuje „narodnost“, kako naj se to geslo tolmači? Ako Slovenci v tem imenitnem geslu svoje namere in napone strinjajo, v njem dosego svojih serčnih želj pričakujejo, po kakšnem kolovozu naj stopinje merijo, s kakšnim namenom za njim pohajajo, da jim bo le blagotna resnica svetila, in jih leskeča beseda v stermine in tokave ne bo zapeljala. Z eno besedo, kako naj Slovenci ravnajo, da opravičeno napredovanje v podobi narodnostne ideje resničen blagor prinese zdanjim in prihodajim rodovom?

Resnica je ena. Od presvetega Boga zasajena za zmiraj v naročje vstvarjene zemlje je odgnala korenine, in se vzraša v vedno širji deblo, ki zavzdiguje veličastni svoj verh naravnost proti visocemu nebu, proti svitlemu sedežu vekomaj žive Resnice. To nebeško drevo rodovitno veje sprošтира in pokriva s svojo dobrotljivo senco vesoljno okrožje zemlje. Blagor mu, kdor se hvaležno pódjno zateka; kdor pa vir teh košatih odrastlik zgreši in jih nazaj ne speljuje na deblo, se kmali potopi v mnogo

zmošnjav in po lastnih domišljavah in spridenih nagonih šemi pravotno obliko odkrehnjenih čehúlj ter delov izvirne resnice.

Vednovečna prekucija je nesrečni delež naše dobe. Po omahljivih stolicah vehrajo omotene ljudstva in terdnega opirala ne morejo najti, ker so se odpovedale edino in vekomaj močnemu keršanstvu in odvernjene od vikkih nebeških blagot same v sebi ohranitve in obstatve išejo; ali zastonj, ker le v Bogu je uterjena naša bivnost, naša rast, brez ktere nikdar ni pravega življenja. Prekucijsko basnoslovje 19. stoletja ima v tekočih in tolikanj imenovanih idejah in gestih svoje manjši in veči malike, v naj bolj ropotarskih prekucuhih, v pisavnih ali djanskih vodnikih onakih namer svoje junake in zmaličene velikane. Tudi ideja narodnosti se šteje na današnjem olimpu k naj imenitnišim in naj bolj kajénim malikom. Če toraj pod njeno mogočno obrambo ljudstva svoje napredovavne korake pospešujejo, kaj je v tej besedi resnice, kaj zmote?

Dognana resnica je ta, da je enakost jezika in z njo sklenjena enoličnost misli in čutila celó, nadalje privajeni glas mladostnega govora in v njem založeni skupni zaklad narodnega slovstva ljuba in mogočna vez med rojaki, prepreka zoper inakogovorivce in bo tudi ostala. Iz tega spredidimo, da čutilo in misel narodnosti — zaterjena v enakosti jezika, okrepljena po sto- in stoletnem privajenem združenju, po ravno tako delzem vživanji in rabi enacih naprav in pravíc, kakor tudi zavoljo tovaršne deležnosti pri enacih prigodah — skor nista ukončati, in da imata poleg tega v sebi primerno resnico in spodobno pravico. Ako pravim: primerno resnico in spodobno pravico, hočem s tem to opomniti, da ni vsako narodovanje že po svoji natori in obsegi naravnost resnično, in nasproti družim idejam edino pravilno, in da ima narodnost poleg svoje pravičenske zastave pač odkazanih nekoliko pravíc, ali vendar ne vsih poljubno domišljevanih. Tukaj se resnica od zmote loči, in poslednja je prekucijski porodek, ki se ga hočemo Slovenci stanovitno ogibati.

Za svarilo toraj hočemo tukaj od napčnega počenjanja z narodnostjo nekoliko spregovoriti, narpred pa kakor za umevno podlago vsega razgovora še nekoliko zgodovinskega sploh od nje opomniti.

V 26. zvezku zgodovinsko-političnih listov se bere obširen sostavek napisan: *Die Nationalität, Fortsetzung des Artikels: von der Lüge der Revolution*, v katerem pisatelj natanko razkriva pravi obraz sihdobnega narodovanja. Vsak vé, da se od l. 1850 do danas ljudje niso spremenili, ampak da takratno ravnanje le v veči meri nadaljujejo. Zatoraj naj pisatelj

sam poleg svojega sastavka tukaj nekoliko govori, kolikor namreč in kakor spada v našo reč, in sicer posebno zato, da se tistim pohlinskim nepoštenovičem, ki na druge zvrčajo, kar sami počenjajo, izpod rojaškega šotora nečednost očita. Pa tudi v družem oziru njegove besede za nas niso brez množega pomena, ker ravno tistemu in onakošnemu ljudstvu na pete bije, kterege pušobna pripionka je večidel tudi naše gospostvo.

„Klasična zemlja za vse, kar se imenuje ljudsko čutilo, narodno zavednost in narodnijo, je starodavnost. Tam v mladosti časov in ljudstev, ko je bilo — kakor dandanašnji zblíževanje in vezanje — ravno tako nar natančniši ločenje narodov duh in delo zgodovine; ko je bila zavednost kervne enakosti med ljudstvom nezatajljiva, primesevanje ptujerodnih delov še pičlo in redko; ko je bila monarhija po večem še očaška vlada, republika pridelek domače zemlje in ne pritovorjena in posneta s ptujih osnov; ko so nar natančniši in nar posebniši lastnije pravov, šeg in običajev še veliko bolj ko reke, gore, in drugi mejniki narod od naroda ločite; ko so bili celó bogovi narodni, in je vsaktero ljudstvo s svojimi narodnimi svetinjami in s svojo narodno vernijo v nezedinljivi nasproti stalo proti družemu enako z lastnijami preskerbljenemu ljudstvu: takrat pač so bili vsi pogoji skupaj, da je vsako ljudstvo ko posebej svet, kakor samično, okoljnim narodom čisto nič ne sorodno drevo, kakor posebno v sebi dodelano stvarjenje se veršilo. In stare ljudstva so tako tudi ravnale. Edina razmera med njimi je bilo sovrašstvo. Znana nam je beseda „barbar“, naj zaničljivši in sovražniši zaznamvanje ptujcev. Ptujec in sovražnik sta celo enaka zapopadka, hospes in hostis se v korenini vjemata. Terdoglavno prepričanje od lastne boljšnosti memo vsih družih ljudstev je sleherni narod starodavnih vekov navdajalo — nar samopašniši ljudski egoizem, nedolžniši sicer kakor pri zdanjih narodih, pa veči in nezmerniši, kakor ga utegne dandanašnji naj terdneji volja skovati.“

„Kaj je vzrok te prikazni? Odgovor je lahák. Ta prikazen je paganska. Kdor to besedo v njeni nasproti proti keršanskemu nauku spreumé, spregleda tudi prikazen in vse v nji. Paganstvo nič ne vé od izvirno edinoga rodú, in enake človeške namembe, to je prva poglavitna zmeta; in paganstvo ne pozna ljubezni — je druga. Brez števila dosledniških zmotnjav in napak iz teh spridenih korenin je ustanovilo in zoblíkalo vso pagansko narodnostnijo. To ljudstvo ni v sebi nobene podobnosti našlo z unim, kterege predniki so mende na čisto ptuji zemlji vzrastli, in je bila dotika ž njim vedno sovražna in bojevita. Posamezne zveze med

ljudstvi niso bile stanovitne; dobiček jih je sklepal, dobiček v staro razmerno razdiral, v sovraštvo povračal. Kdor ni zmed našega ljudstva, je moj sovražnik, to je bilo pravilo starega paganskega sveta in njegovega ravnanja“.

„To mišljenje samo iz sebe, pri onakih stanovitnih lastnijah starodavne družbe ni bilo popraviti. Treba je bilo človeškega preropenja, da se je ta v duha in misel in kri in djanje zasedeni narodni čert in egoizem izkoreninil in odpravil, in z drugo resničniši in zaterej močnejši stavo namestil — s splošno ljubeznijo. Ta sprememba je velik velik čudež v zgodovini sveta; edino le keršanstvo ga je móglo storiti. Ne moli ne zastoj cerkev k sv. Duhu: „Qui diversitatem gentium in unitate fidei congregasti“. Te besede čudež popolnoma dopovedó. Bila je v edinost zbirati razlika, ne samo po rodu, jeziku, šegah, napravah, ampak posebno po mislih. Tisti, ki so prvi binkešni dan mnogojezikovski množici umevno govorili, so osorno razločbo narodov ukončali. Duh, ki je iz njih govoril, je množico učil umeti po svoje ne samo govornikov jezika, ampak tudi splošni jezik ljubezni. Kmali se je mlada Cerkev z ljudstvi polnila; nehal je razloček med judom in gerkom; vsi so spoznavali eno vero, vsi se objemali z enako ljubeznijo v kljub razločka po rodu in jeziku. Ljudstva niso bile nič več tolikanj ljudstva, in poprešnje zaznamvanje: gentiles — ethnici se je nevernikom prihranilo. Kristjanje so se v tej skupni lastnosti v imenitniši razmeri vidili kakor v domovinski. Natorni ljudski razločki so sicer ostali, ali tako rekoč posvečeni, in razločeni se niso nič več čertili, ampak celili. Ne samo poklic k prihodnjemu skupnemu cilj in koncu, proti kateremu vsi narodni, ali kakoršnikoli pozemeljski namenki obledé in se umaknejo, ampak tudi vzrast iz ene in tiste korenine je mógla keršanske ljudstva bolj vezati. Različnost narodov se je zopet družila v veliko prvotno človeško ljudstvo s primerno zavednostjo ko tacega. Ko so ob času zgodnjega sredoveka naj razniši ljudstva v občno cerkev stopile, so se, akoravno ptuje po kervi in imenu, vendar spoznale ko žive ude Kristusovega telesa. Spreobrnjeni severjan se je bolj domačega čutil z enakovernim južanom, kakor z nejevernim rojakom. In tako je móglo biti. Barbar ali divjak je zanaprej nekristjan, tode zaznamva ni sovražna; ogibljejo se ga pač, ali pokončati ga ne marajo, temuč ga skušajo na svojo stran privabiti in ga vsih dobrot nove duhovske domovine, neboškega kraljestva na zemlji deležnega storiti. Sovražni upori med keršanskimi ljudstvi sicer niso čisto nehali, zakaj greh ostane na svetu, ali proti predkeršanskim borom so veliko manj grozoviti; vojska

med kristjani sploh se vsim zdi nesreča in nezbožnost, ravno ko vojska med domačini in morde še huji itd. Ob kratkem: Občna keršanska stavba je bila tu, in različni narodi so bili v spravnem soglasi njena zidava“.

„Tako je bilo, tode ni več. Poslopje je poderto, razvaljeno; njegovi deli raztreseni leže ali pa se raznašajo po vetrovih ko malenkasti udrobki. Vse posamno je samopridno. Vehrani drobiž po miru in pokoji vpije, in kamen, ki v zidu mesta pogreša, hoče sam zase kaj veljati. Ob enem, keršanska velika družba je nehala. Večno keršanstvo živi v naših kasnih, kakor v svojih zgodnjih časih le še v srcih, k večemu po družinah in hišah. V razberzdanih ljudstvih so se z novega obudile zapovedovavne in silovite spohote spridenih serc, ki jih dervé v poprešnji čert in boj. Strasti so razpušene, in narodnostne so zavoljo obilnosti vernikov in pripomočkov naj huji, naj pogubljivši, ker na videz nar bolj opravičene. Njih gerdobnost zginja očesu o njih velikanski razstavi; njih grozovita storivnost se dozdeva nekaka veličast, — postale so bolj este-tične. Strahotna zagaza človeške presoje, ker hudobnost v njeni velikosti ravno zavoljo te velikosti, prijazno v posesti poterja! — Takóv je danda-našnji svet“.

„Vprašanje toraj po vzrokih in nagibih ponovljenega narodnega egoizma in ravnoko navdušene narodne strasti se samo od sebe in ob kratkem ukrene. Odgovori se: Oslabljeno keršanstvo in oživljeno paganstvo. Beseda, ki je divje pozemeljske in uporne moči tolažila in krotila, je ob veljavo; ljudstva so zopet tam kjer so stale pred kerstom, ali njih stanje je veliko hujši postalo; zakaj pravi pagani ne morejo nič več biti. Taka ali taka nedolžnost mladega sveta je že preč. Nedolžno tudi paganstvo ni bilo, ker je perve božje razodetja do človeštva zametalo. Ali kako milovanja vredno se nam v svoji nesreči vendar še zdi proti neznanškemu zadolženju ubežnih kristjanov, ki so vse resnice, milosti, zaklade in ljubeznjivosti svojega Očeta spoznali, posedli in vživali, pa so vse zavergli, utekli in še pri kaj slabjem, kakor pri pustih otrobih medlé! Ali v tej revšini si dopadajo, in drugi družega s preklinjeavskimi besedami in opomini od vernitve zaderžujejo in odvrtačujejo. Neskončno revniši so memo paganov. Tudi berhkega, mladostnega, resničnega, še zdravega narodnega čutila ne premorejo; stezajo, zvirajo, gonijo, bičajo se za njim, ali ne dosežejo ga ne, ker je že davno pred njimi zginilo, in kar našopirjeno od njega po cestah in ulicah trombarijo, je gola, strupena laž, in velika splošna stoletinska nezgoda“.

„Narodi še nikdar manj narodi niso bili, kakor so dandanašnji; ne samo v starodavnih časih, ampak tudi v poznejih stoletjih, v srednji, in novejši dobi. V olikanih verhovih ni ljudstvom nič ostalo, kar bi jih razločevalo, zaznamnjevalo, špecificiralo. Pomislimo napred le natorno podlago narodovske lastnije in posebnosti. Keršanstvo je različne ljudstva v edinost vere združilo, ali ravno njih natornih razlik kakor smo že omenili, ni zaterlo ali spodverlo. Keršanstvo ničesar ne konča, nič ne lomi, razun greha; vsaka natora je ko taka za obstatev opravičena, in resnica ne more te opravičenosti tajiti. Duh keršanstva posede tri velike lastnosti, ker je iz Boga: spozna vse v resnici; vodi vse krepko in milo; je znašljiv in poterpežljiv. Njegova modrost je spoznala, da ne natora ljudstev, ampak le samopašnost te natore se z resnico ne znaša; njegova ljubeznjiva voditev ljudstvom nobenega težkega jarma ni oklepala, razun kolikor je bilo za njih keršansko odrejo naravnost potrebno; njegova poterpežljivost je prenašala celó narodov slabosti; zakaj keršanstvo ne ravna nikdar viharno ali terdo; razdere sicer gotovo enkrat, kar se v ljudskih navadah in napravah nezedinljivega najde ž njegovim duhom, ali zato nobenih družih neugod ne rodi z vihranjem. To nam n. pr. spričuje nehanje starinskega sužinstva. Vsim postane vse, z letečimi leti, s tekočimi teče, s počasnimi polagoma stopa; nobene natore ne ukončuje, nobene stopnje poštene volje ne zatira. V zavetji in pod obrambo tega milega, gojivnega, redivnega, poterpežljivega keršanstva so o časih njegovega življenja in njegove veljave rastle in cvetele keršanske družbe, stari in novi narodi, čverste imenitne ljudske gruče, krepostni deli občnega zgodovinstva. Kakšno neskončno mnogoternost odrastlik in vej je odganjala takrat zopet zdrava, čversta, v nar priležniših okolišinah duševne pripomoči in pristnega vplivanja delajoča natora. Kakor bi živo in življenje budeče in deleče keršanstvo narodom pečat neminljivosti vtiskalo, se nikdar nobeden, od kterega je gostoljubno sprejeto in ohranjeno bilo, še ni pogubil v popolnoma ničnost, se ves zagreznil v zgolj zgodovinstvo, kakor v predkeršanskih stoletjih; temuč je v sedih letih v nove sklepave in strinjave z inakonrodnimi življeji svoje zdrave soke prelil, in v berhki mladostni novini svoje življenje tako rekoč znovega pričel. Kdo bi bil n. pr. za Galo-Romanom in njegovo frankovsko splavjo poznejega Francoza, za Ibero-Romanom ž njegovimi vandalskimi, svevskimi, gotiškimi pridatki kasnejega Španca itd. si mislil? — Enake v veri in v obnašanji keršanskega življenja, pa mnogolične v šegah občevanja in domovanja, v jeziku in oliki, v duhu in delavnosti, v hrani in obleki so preživele posamezne

Ljudstva nove občne zgodovine svojo mladost, in celó noter do moških let so ostale poleg svoje vsestransko odločene posebne namembe še popolnoma narodstva z natanko različnim obličjem, in same sebi vsake, ki se druge za drugo nič ni menilo, ž njim malo stikalo in je zatorej le malo od njega bilo naravnovano. Razun majhnega števila kupčevavcov in nekoliko družih, ki so se zavoljo raznih potreb in opravil na pota podajali, se ljudstvo ni menilo za drugega jezik, in to neznanje ptujih jezikov je ločenost posebno podpiralo; za duhovsko in kjer je bilo treba sicer učeno občevanje, se je rabila vesoljno veljavna latinščina. Preselovanjski nágon se je umaknil stanovitnemu življenju na pridobljeni zemlji — tako namreč so napeljevali nameni Previdnosti božje, — živelo in merlo se je tam, kjer se je zagledovala luč svetá. Uborna in nevarna kupčija se je pečala le z domačimi pridelki, in razno poleg teh okolišin uravnovano življenje je ljudske značaje tolikanj znatniši in posebniši oblikovalo; naj bolj pa so k ločivno natankemu obrisovanju narodstva pripomogle zgodbe in skušnje vsakterega rodú“.

„Napredujoči časi so marskaj zbrisali. Neprenehoma politične, kupčijske, obertnijske, umetnijske, učenostne stike so evropejske ljudstva bolj in bolj zblíževale in enáčile, vendar je dolgo še zmagoval poprešnji obraz in blezo do minulih dveh stoletij ali še kasneje se je natank razloček med ljudstvi na prvi pogled še lahko zaznaval. Sčasoma se je začelo več jezikov govoriti, občno slovstvo pa je bilo vendar zmiraj še latinsko; izdelki v narodnih jezikih so se po ptujem lahko pogrešali in malo cenili, dokler se s francoskega sem jez ni prederl in je francozki ko drugi jezik splošno posest v pisanji in govorjenji dobil. Dolgo se je še hodilo v domači noši in obleki, — kar je za olikarsko samostavnost ali podložnost kaj pomenljivo. Ločitev v veri ni ločila samo narodov, ampak tudi narod med seboj, ker je slehernega k enakovernemu ptujemu bolj, kakor k inakovernemu rojaku nagibalo. In kar se je skupnega v veri in v keršanskih uravih pogubilo, je posebnosti tolikanj bolj zaterdilo; vnažno obnašanje pa se za odpravljenje teh posebnost še ni bilo dovolj zenačilo in zgladilo. Z eno besedo, ljudstva so bile še zmiraj zadosti ločene“.

„Ali zdaj? — Pomenljivo švigamo vsi, od Angleža do Španca, od Gerka do Rusa z lastovčnim repom — s francozkim frakom. V ravno tisti dolgočasni enoličnosti se sprehajajo in romajo duhovi po Evropi. Razno narodstvo se je v prerabljanih in vse zmešanih ljudstvih do malega zbrisalo. Brez štirih ali petih jezikov je nobeden kakor pravijo olikanec po svetu ne pregazi. Ako je pa res, da za toliko ljudi velja, kolikor jezikov kdo zna,

je pa mende tudi res, da je za ravno toliko manj oseba in rojak.*) Koliko jih je, ki med več jeziki maternega naj slabši znajo. Zoper to očitno napako se dandanašnji veliko prizadevljejo, ali ravno to prizadevanje spričuje pogubo čutila za materni jezik, in tolikanj vneta naponi so le sad logične misli, so namen, in zgolj umetnost. — Posamezne slovstva so vesoljnost zadobile, narod se pri narodovi mizi sladká, in prinese svoj del k skupni pojediní. Jedí bodo kmali vse enako dišale, zakaj slehern že kuha pridelke z vsih sosedovskih vertov. Ni zadosti si iz bukev nabrati in naserkati se s ptujim jezikom tudi ptujega duha in ptujega bistva; hočemo si ptujca celó v njegovi hiši ogledati, ž njim živeti, in se če tudi le za nekoliko časa, v njegove navade zaživeti. Mogočne trume in kardela gomzé in oprezvajo po vsih cestah in potih Evrope, popotvavnost je prevzela vse olkane verste ljudi; dežele si neprenehoma zmenjujejo prebivavce; ptujim zročujejo lastne v rejo in liko, in same prevzemajo ptujce v oskerbovanje in podučevanje⁶.

„Že v doslej povedanem je dovolj vzrokov za zenačenje narodov in napravljenje nekacega splošnega močnika, v katerem se vse narodne posebnosti pogubé in le še Evropejec vzhodniku ali Afrikancu itd. nasproti stoji. Ali še globokeji in še bolj žalostni vzroki so pripomogli v razmazanje vsih narodnih obrazov in so to reč do konca dognali ter razsodili. Za skupno edinostjo vere, ki v svoji čudoviti storivnosti nobenih ljudskih osebnost ne uničuje, je prišla vesoljnost nejevere vse drugačne nature in storivnosti. Naj se žalostna resnica očitno pové. Evropa je ko celota v svojem očitnem življenji, v presegevní večini srednjih in viših stanov svojo zvezdo in svetilko zgubila.***) Modrovači so jo za keršanstvo prekanili s praznimi, votlimi, piškavimi dokazi, ki jih vsako resnično spoznanje zlahkoma overže, vsaka poštena volja lahko odžene. Še razumela jih ni, pa jim je svoje pobištvo odperla ko premodrim prerokom, ker je tamoto bolj ljubila ko svetlobo. Njeni otroci so se sami med sabo pridili, puhlo modročnost neznanokrat si narekvali, nazadnje vsim dokazom se odpo-

*) Se vé, da ta zavijača zlasti in le tam velja, kjer se vsakoverstni jeziki vse poprek v glavo vtepajo, in v domačem ali maternem izobražna podlaga ne stavi. Ali žalibog, da se to ravno maš našim svetom takó pogostoma godí, in da tudi Slovenci nismo brez mnogo prilik.

**) Ni davno — o Šillerjevem malikovanji namreč, ko se je neko kalinče v dunajskem časniku „vzhodnonemški počí“ bahalo, da se je že davnej znebil goljufnega keršanstva, komurkoli v Evropi olkancu pametna buča nad truplom ópi. Revše. —

vedali; hotli so nejevero, in — obderžali so jo. Za prave krivovere ni bilo ne časa več ne prostora; modroslovske snove le malokterih last; vsakdanjske trume so zapadale v blede, slabotno, enolično, pušobno zanimarnost; vprašanje Pilatovo: „kaj je resnica!“ je bila popevka stoletja; spreumevali so ga namreč zanikavno, kakor bi se nobena viši resnica več ne mógla spoznati, — ko obupanje nad njo. Takov dušen stan je nar ožniši zmed vsih; nobene čednosti ne more ohraniti, še natorne ne, zakaj čednost je krepost in moč. Kako bi mógla v tacem zračji prava domovinska ljubezen obstati, ktere spolnovanje je čednost, in se mora ko ideja na višji ideje naslanjati? — Vrednost življenja je zginila, njegova raba je ostala le še za slast. Nemogoči ali vsaj težavni so bili večini celó blažji in lepši duševni vžitki vednosti in umetnosti, zakaj strinjeni so z idejami, in brez njih neslana jed. Ostali so le še počutni vžitki, in bistrejših in umniših zmed rodov naloga je bila te sladkariti. Tvarinski pridri so postali stoletinsk malik; zmed ved so bile tiste naj bolj ali skoraj same čislane, ki so tvarinariji služile. Ime „obertnija“ se je osvétilo in z bojaznijo zgovarjalo; zakaj obertnija dela denar, denar daje vžitek. Megla tega mnenja se je razvlekla ko dimni val po vsih Evropnih deželah in glavah. Eni so bili vodniki tega božjanja, eni kinkovci, vsi pa so gazili po enem tiru. V tej sivo-enolični zanimarnosti proti vsemu višjemu in v strastni spohoti po vsem nižjem so se pogubili ločivni ljudski značaji, zakaj v nič ni nobenega razločka in živinska pohlepnost je vedno enaka. Življenje se je na pol zazévalo, na pol zarájalo. Imenitniši stanovi po Evropi so med vsimi ljudstvi razodevali enako trudnost, dolgočasnost, razmazanost, neobčutnost, pušobnost. In iz te skupne gnjiladi razkisanih moči in zbrušanih udelanih ljudskih osebnost se hoče priprava pridobivati za narodno terdnovoljnost in domovinsko zavednost, buditi iskrenost za neko bitje, ki ga ni, za ideje, ki se morajo še le iskati, umišljati, stanoviti!“

Kaj fabula docet? — Tudi mi Slovenci spadamo po raznih okolišinah v ravno kar popisano zračje, zavolj kterege se morajo pravi domorodci s toliko neznanskimi težavami boriti oživljaje in budé narodno čutilo ko potrebno podlago varne narodove obstatve in rasti. — Ali kako se to vjema, da ravno ti razplošeni v narodsko indiferentnost vsi zagrezujeni duhovi ven in ven le „narodnost“ golidrajo, le „narod“ povzdigujejo, „narodnost“ skoraj maličijo, kar nam posebno jasno dopoveduje ravno minulo Šiliterovanje; in da so ravno ti narodski gonjači in fanatiški kurjači tisti,

od katerih pravi Zagr. list v čl.: „naš jezik“: „Svatko je marljiv i žestok iskati svoja prava ili si jih prisvajati; a lien i tvrd dati drugomu, što je njegovo“, da ravno ti — pravim, nar bolj ovirajo spolnovanje in spe-ljevanje cesarske naredbe od 8. avgusta? Naj nam to zastavico nadalje rešuje imenovani Nemčev sostavek, ki svojim rojakom to ravnanje z resno besedo očita rekoč:

„Strasti buditi, je povsod mogoče, kajti dokazov ne potrebujejo, da po udih zborné. Čert zoper soseda podžigajte le, ker se z vami prékla za ravno tisti ne neusušljivi počutni vžitek; ali če naj to bo vaše narod-stvo, je ono prav zanikavne nature, in potrebuje še sovraženega soseda za svoje življenje. Ljubezni vam manjka, prvič, ker niste zanjo, in drugič, ker vam v vašem ljudstvu nobene lastnosti ne ostaja, da bi jo ljubili. Tvarinska baža vaše narodske navdušenosti je laž, — narodnost nič več ni“.

„Ali je pa to navdušenje ko čutilo resničniši? Ali božjate za nekaj (kar sicer še ne obstoji ne) vsaj pošteno in odkritoserčno? Ali so ljudstva, za ktere se vneimate, resnično predmet vsih vaših želj, priza-devanj in terpljenj? Jest pravim ne, in zopet ne. Vi nočete domovinske ljubezni, vi le nekaj ž njo hočete. Ko bi imeli ljubezen, bi imeli sad. Pač je sedajnost vidila sadove te narodne navdušenosti, ali take, ki dre-vesa nikakor dobriga ne razodevljejo. Ne recite, da ljubite ljudstva, vi sami sebe ljubite in svoje domišljave od ljudskega blagostanja. Kje ste kaj uterpeli za svoje ljudstva? Vi ste jim bremena nakladali, grozovite, velikanske, nenosljive — vi pa ste zanje prerokovali in pojedali, svoji nečimurnosti ocvirke pražili, in svojo malenkost napihovali. Tako se do-movina ne ljubi. Tudi se vsaki trenutek ne blebeta od domovinske lju-bezni, čeravno resnične, — čemu se vsak migljeji vériti, kar se naj samo po sebi razumé? Bojim se, da bi te plamenite zagotove ravno narobe ne pričale. Med današnjim svetom je preveč samolasti, da bi se celó do resničnega in krepkega domovinskega egoizma mogel povzdigovati. Vi hvalisate svoje jezike, in jih drugim naklepate, ki jim niso materna beseda; ali v njih le blodite in preklinjate in spride-nost lastnega ljudstva oznanujete. Se bahate z velikostjo svojega naroda, in kažete semtertje na utergan kos zgodovine, od ktereга sicer radi ne govorite, ali iz vsih moči se napenjate, da bi to razvalinsko velikost čisto raznesli in svoje ljudstvo majhno storili in uborno poleg časa in moči. Vsemu, karkoli jezikate, vaše djanje nasprotva, kaj toraj naj beseda po-meni? — Vaše čutilo je laž, kakor njegov predmet. — Rekel sim, de

hočete nekaj z demovinsko ljubeznijo, in tako je. Treba vam je malikovanja. Vzeli ste ljudstvom vse, kar so ohranile. Vaše narodno božjanje je sovražno proti keršanstvu in njegovi neozirni bratovski ljubezni; nekdanje narodne malike ste zopet sklicali na dan, in lastne narode maličite, kakor tam, kjer so boginjo Romo molili in je staro paganstvo absolutno deržavnost na posebnih altarjih kadilo. Tedaj je ta narodna vnetost bistveno brezbožna, in ravno zavoljo te brezbožnosti je hočete“.

Stran razmere tega malikovavskega narodovanja proti ptujim narodom pisatelj naslednje opomni: „Če sin očeta pred vsimi družini možmi spoštuje in oče sinu memo vsih družih mladenčev ljubi, če mož svojo ženo ko nar ljubeznjivši na svetu hvali itd., se to vsakemu prav zdi, in nihče ne ugovarja. Ko bi pa sin očeta ko nar imenitnišega moža na svetu povzdigoval, oče sinu za nar boljšega mladenča zglasoval itd., bi bilo to smešno; še manj pa bi se jim pripušalo, da bi zavoljo onako ljubljenih oseb druge žalili in oškodovali, njih pravice kratili, s silo in lažjo proti njim se obnašali itd. Te nar tesnejši, nar serčneji družinske vezi toraj ne oprosté od hotév resnice in pravičnosti; in ta ljubezen do nar bližnje kervi ne deli nobenih pravic zoper večne ideje. Iz lastne sorodnosti se speljuje absolutna veljava zoper vsako pravico in vsaktere hoteve resnice in špodobne razmernosti od strani inakih narodnost. To je debela in debela laž prekucij-skega narodovanja. To je naukarstvo nar gerdobniši narodovske same-lasti, ki se rodi pri celih narodih, kakor pri družinah in posameznih ljudeh. Kdor pa je zopernost te spake v življenji poskusil, ta pač ne bo maral, velikanske podobe te pošastne prikazni s teoretično opravičeno-stjo proti družim zastavljati, ne bo terpel, de se proti njemu kobáli. Ako osební egoizem v svoji dodelanosti slehernemu bližnjemu bitju kliče: „Ti ne smeš imeti, ti ne smeš vživati, ne smeš veljati, ne smeš biti, da bom jest sam posedal, vžival, veljal“, — tedaj govori narodni egoizem, ki se vselej naglo in hitro do popolnamosti povzdigne, s strahovito močjo in sposobnostjo enako. Po pravici slabovestni makiavelizem minulih stoletij ni prav za prav, posebno, kar njegovo vnažno ravnanje zadene, nič družega, kakor sihmal golidrano načelo narodnost. Ako se je pa v pretečenih od keršanskih misel in čutil še ne zapušenih stoletjih taka gerdobna zmota v politiko zarinila, in se je mnenje obudilo in v djanji speljevalo, da postave keršanske npravne samo še v privatnem življenji vežejo, javno življenje pa in mednarodsko občevanje je rešeno tacih pravilnost, ki naj se ravna le po postavah prebrisane previdnosti in dobro premerje-

nega dobička: kakšne posledke bo li motal naš ljud iz svojega načela, ko je sramožljivo skrivnost poprešnjih časov za očitno in glasno vernijo povzdignil? — Vidimo.

Veliko se govori in natiskuje med nami od tega in unega naroda velevitosti in ljudske imenitnosti. Vsaki pametni človek vé, da ljudstvom to blebetanje in dopovedovanje, da so velike, ker ni res, ali pa da so bile velike, dandanašnji nič ne pomaga, in ta opisava, čeravno resnična, nič ne koristi; ali brez pomena to laudanje ni.

Karkoli se namreč skončnega in vstvarjenega v sé nazaj zataplja, da sebe iše, edino le v sebi popolnamost, prednost, opravičenost, velevitost zaznava, in gleda, — se toraj le v svoje bistvo zamikuje: zgreši svojo namembo, dela krivico vsemu vikšemu, vstricnemu in nižjemu; se nejeveri Stvarniku, upira njegovim namenom, ustavlja in zavira redoma tek zgodovinskega kolesa; sega s samolastno roko in voljo med prostore in pravice, ki so bližnjemu odločene od neskončnega Vladarja sveta; sosedu rove koplje, mejnike prestavlja, vodotéčine odpeljuje, odrastlike prisekuje, primerno rast zaderžuje. Ob kratkem: namembe svoje ne spolnuje, in kot samopriden nepriležek med stavbo sveta, ga bo večni mojster odvalil iz stene, in v padu bo tergal bregove, izdiral hrastove, rušil zemljo, nižave zasipal: škodoval bo nižjemu. —

Ko smo toraj z bistrim in ostrim očesom pogledali v zašemljeno obličje sedanjega narodovanja, ki po našem olikanem svetu s svetlo opisanim prekucijskim banderom vihrá, hočemo nadaljni razgovor speljati od Slovenstva, ter nekoliko pojasniti njegovo kolikoršno obveljavo v mnogoterih zadevah.

Sedanje človeštvo, res! iz zateke v zateko zahaja, ali vender se nad njim zgodovinsko obličje neprenehoma verši; čeravno samo v sebi zapada zavoljo pomanjkanja resnične duševne kreposti, ker se je Bogu tolkanj znejeverilo, da popolnoma obveljajo besede sv. Avgušтина, ki pravi: „Mihi inhaerere Deo bonum est, quoniam si non manebo in illo, nec in me potero“ (Conf. VII. 11.); je vender prihodnjim rodovom v podklado, kateri bodo, kakor upamo, — zopet navdani s pravotnimi ohranivnimi soki in napolnjeni z močjo obujenega keršanskega duha — čeravno podobo imeli in v spodobni rasti svojemu pozemeljskemu bivanju zadostovali. Ker toraj vkljub tem nezgodam človeštvo zgodovino nepretergoma snuje, se ni čuditi, ako posebno dandanašnji tako velikansk bor med duhovi šumi in prehaja vse ljudstva po zastareli Evropi; da ravno dandanašnji ravno ko obupano človeštvo tolkanj imenitne vprašanja koplje na dan, in od njih resnične

ukrenitve zase pričakuje ali življenje ali smert. Take vprašanja so res kakor mili klici na pomoč, in nar raji se takrat glasé, kadar vstvarjena fizična in duševna natora zavoljo oviranega in shomatanega reda in toka z bolečinskimi stoki svojo stisko in tesnobo razodevlje in po človeški mladopridnosti ponovljano revo toži zgubljenim rajskim blišavam: „Scimus enim, quod omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc“ (Rom. 8.) V takih okolišinah je prva potreba, da zavedni katoličani — stojé na skali resnice in nezmotljivega cerkvenega nauka — v varno tekočino ladije zakermijo in jo rešijo poloma in pogube. Narodnost! to geslo tolmači resnica in zmota, pravica in krivica. Sedajnosti mlinske kolesa to zerno tero, bližnja ali daljna prihodnost bo smleto z gostim sitom presejala, otrobe odplala, iz čiste moke gibanico sí pekla. Sedanje trebivne in ločivne prizadeve bodo še poznim potomcom donesle mnogo korist, zatoraj kaj napak ravnaajo, kateri v strahopetnem staroljubji enake duševno pregibave in pretresave ko zgolj pogubljive nespameti čertijo, in bi enake nemirne strahove radi pogualí med skalovje sivih visocih gorá, kjer naj bi po volji uganjali svoj ples in z absolutno oblastjo kraljevali po brezni, višavah in gorskih širjavah. Milovati so enaki junaki, ali čemu razodevljejo svoj zajčji pogum? Ako jih ne mika na bor in boj, naj grejejo za pečkóm zdergetane ude, naj si z nadležnimi stoki ne trudijo gerl in naj s treslikastimi verstami ne kazé listnih prostorov. Ogorek mogočnih vprašanj je zadgán med človeštvo, zatajiti ga ne morejo, ogniti se ga ne morejo; treba je serčno zanj poprijeti, in ga varno zastaviti v okrožje primerne storivnosti. Enake dobama in dobama vzhajoče vprašanja je treba brez strasti resnobno in točno reševati, ker one človeštvu naklanjajo ali srečo ali nesrečo, kakor jih že zmota ali resnica razlaga. Ako toraj sedanjemu vprašanju gledé obveljave slovenske narodnosti onakošno imenitnost in detnost prisojujemo, mislimo po pravici, da bo morde že zdajnost, gotovo pa prihodnost naše djanje poterdila in hvalila.

Res, raznih narodnost vir je zopetni greh človeške prevzetnosti, ali ne sam iz sebe, temuč le ob njegovi priložnosti so akt vsemogočnosti božje, so čudež v pravem pomenu, so novo stvarjenje; in kar je božja roka zasadila med vesoljnost vstvarjenega sveta, bo obstalo v veke; Bog novih vstavkov ne ukončuje, kajti on v svoji premodrosti ne popravlja svojih djanj — omne quod est, in quantum est, bonum est; in le prevzetna kratkovidna nespamet v svoji ničnosti in preslabosti se nad njimi derzno modruje, in šibke roke steguje v kvar in stér reči, ki imajo obstatno pravico po božji naredbi. Zatoraj pa Bog sv. Duh o binkoštnih

praznikih ni mnogojezičnih narodov v en narod prelił z enim jezikom, temuĉ je storil ĉudeŹ, da je sleherni poslušavec Aposteljnovih besed poleg svojega jezika jih spreumel. Jeziki so bili slovesno poterjeni v svoji natorni veljavi, in nevesta Kristusova — regina in vestitu deaurato, circumdata varietate — jih je v svoje skerbno in zvesto varstvo sprejela. In nad neminljivo pozemeljsko mnogoternostjo se v ĉudovitem lesku sveti ĉeznatorna cerkvena edinost v veri in glavarji. Brez konca hvaljena vsega-mogoĉnost in modrost trojedinega Boga je to vekovito ĉudo storila, kdo bi toraj — vnet za slavo sv. Cerkve ne Źelel, da bi se Źtevilo jezikov Źe in Źe pomnoŹilo, ker bi jih ona z mogoĉno vezjo svoje verske edinosti Źe v oĉitniŹi poveliĉevanje storjenega ĉuda enako ljubeznjivo obsegala. Ko toraj kraljestvo boŹje na zemlji, ki je vendar zoper greh v obrambo postavljeno, v svojo slavo ter velikost in vspeh ne potrebuje nehanja jeziĉno mnogoternosti in stakanja narodskih razlik v eno sploŹno indifferentno ali enojno obarvano posodo, akoravno so ob grehu nastale: kako bi toraj pozemeljske druŹbe, ki se ravno za ohranjenje teh razlik veŹejo, v svoj blagor in prid in terdno skupnost hoteti mōgle, da bi v njih obsegana raznost natorno opraviĉenih delov zgladila se v kakorŹnokoli enoterost, ki bi — lahko zaterdimo — boŹji naredbi naravnost nasprotvala. Ako bi se pozemeljske, v samolastni domiŹljji zgojene potrebe in namere poleg naukar-sko skovanih teorij prederznile, svojega potolaŹenja iskati v preseганji in kratenji vŹtricnih, na lastnem od Previdnosti boŹje odkazanem in toraj praviĉno posedenem — duŹevnem, ĉasnem in krajnem prostoru obstojeĉih delov: kdo ne sprevidi, da se po tej preŹirnosti red — zastavljen med vesoljno gibanje — Źivljenje sveta, mora shomatati. Prenapeto kāmbanje poleg lastnij in rasti in zgodovinske namembe samostojnih stvari mora vsim skupaj Źkodovati; njegov natorn nasledek je obĉasen — pa gotov razpok; ĉezmerno preoblastovanje enako opraviĉenih delov mora poroditi — prekucijo; preobilno vsilvano preplivanje ptujega duha po narodovih Źilah more le in mora tudi veriŹiti spako in neprileŹno skazo med soglasno celoto sveta in ĉloveŹtva. „Wer kann den Nationalitäten ihre Berechtigung absprechen? Sie sollen, sie müssen sich geltend machen, und die Missachtung ihrer billigen Ansprüche hat noch niemals zum Guten gefhrt.“ (Hist. pol. Bl. 44. Bd. S. 835.) Noben narod ne sme na rajtingo svoje ali Źe pridobljene ali Źe le verŹene velikosti v duŹevnem in oblastnem oziru na sosednjega tolikanj pritiskati, da mu zavira redoma tok njegovih sokov, in ga zaderŹuje v oŹivljajoĉem razvijanju vanj zaloŹenih moĉi. Narod je velik — ne po mnogem Źtevilu svojih udov, tudi ne tolikanj po visoki

oliki, smem reči tudi ne po bogastvu svojega slovstva, ampak doseže velikost le stojé in rasté v resnici in pravici, in rodé enake sadove. Vsaka stvar namreč je velika, le kolikor spolnuje svojo namembo, ki gotovo ne obstoji v tem, da v napčnem egoizmu družim ne daje, kar jim gre, in jim le miljeno svojstvo in samosebstvo ponuja ravno ko v norčavo odškodvanje in potolažilo, temuč da se ohrani sredi odločenih mej, pri sosedovih doznava enako pravico v odkazanem okrožji, in le ob rodovoljnem sprejemanji njegovih resničnih blagot in prednost s sosedove plati mu v koristno podporo prijateljsko roko podaja. Le iz doznavanja obojestranskih pravic se rodi spodobna razmernost. In tako — da iz sploh opominov stopimo v posamezne prilike — vsi veledušni in za pravo velikost svoje domovine resnično vneti Nemci naravnost obžalujejo in obsojujejo čezmerno samovoljno preseganje nemštva med druge narode in ne tajé, da to ravnanje nikomur ne more prida donesti. N. pr. slavni, tudi za blagor Avstrije, čeravno ptujec, ves goreči Jörg, zavoljo svojega možatega značaja in korenitega jezika imoniten mož, on piše v sestavku: „Politiška osnova avstrijskega cesarstva“ — pretresovaje knjižico bar. Eötvösa: „Poroštva avstrijske moči in edinosti“ — rekoč: „Pri spisatelji se v tem razodevlje očitna razdraženost zoper premoško nemškutarstva po Avstrijskem sploh. To nam je žal, ne čudimo se pa ne ako se je „deutsche Geist“ v cesarstvu in iz njega ven tako obnašal, kakor zadevne dopisovanja tete Allgemeinarice neznansko štorasto pričujejo. To so nasledki tistega trobastega vedeževanja, s katerim je hotlo šobasto berolinstvo in gotajstvo častitljivo cesarstvo ž njegovimi mnogojezičnimi ljudstvi „meštrati“. Ravno ta dozdevno „deutsche Geist“ je cesarstvo v zakotine zvodil pisarniške centralizacije. To je tisti samoglasni recept, ki ga deržavarski vrači naukarstva, tvarinskih dobičkarij in slepe vedarije, z eno besedo: sihdobskega odvdoljnega absolutizma ne nebajo regljati“. S temi tehtnimi besedami pa je tudi sodba podpisana našim časnikarjem, ki nenehoma geslajo le od „Durchdringung Oesterreichs mit dem deutschen Geiste“. In ko bi tudi sicer neprilličnost te misli očitna ne bila, bi se mogla že zaznavati iz samega vredništva in dopisovavstva. Terdi to brezdomovinski jud, in iznaroden s ferfulami našterkan kalin. Uni, da bi v vrelcih potrebno vzhajočih homatij na osaste terneke žertve lovil — mar je njemu avstrijski blagor, in olika različnih narodov; na Avstrijskem se hlina Avstrijanca, na Francozkem Francoza itd. v dobrih mirnih časih spodkopuh, v prekucijah sam nar veči prekucuh, — to man kaže vsakdanja zgodovina, — za 30 srebrenikov je jud Mesija

prodal, kako bi zdaj v prid svoje mošnje sreče narodov ne steval; on, vsakomer šiba za opešano kersanstvo, s tem svoje poslanstvo zavedno in nezavedno spolnuje. Ta pa — e kdo bi plevo težkal!

Zatorej pa je visoko vladarstvo v svoji resnični skerbnosti za blagor in rast in moč širocega cesarstva, ki iz tolikanj po jeziku in oliko mnogoverstnih delov obstoji, doznalo potrebo lastnopravnega duševnega razvijanja posameznih narodov, ker le iz njega bodo izvirale gotove poročstva njegove moči in ednosti. Zgovorilo je imenitno besedo, in narodi so jo z veseljem zaslišali. Zatoraj mora z udanostjo vsaki pravi Avstrijan po moči napovedanega dela se poprijeti in urno znašati zidavo za terdno veličastno stavbo naše države. Nikdo nima z zarubljeno vedarijo umovati nad zaželeno, pa tudi dovoljeno postavo — dano z državarsko mirnostjo, previdnostjo in določnostjo, temuž iz serca naj se njenim blagotnim vele-vam uklanja in v primerno naravnani speljavi podpira poleg svojega dolžnostnega okrožja. „Pervo neka je povzdanja u carevu mudrost i čvrstoću, a razboritost i vjernost njegovih neposrednih organah: jer je nepouzdanje već samo po sebi grdna zapreka, pa lahko vodi na stranputice. Drugo budi čvrsto osvjedočenje, da je ona previšnjja naredba kao šta pravedna, isto tako na mudrosti osnovana. Il se može o tom dvojiti? Ako je mudro izpuniti narodu pravedne želje, da se tako laglje uduše kakove nepravedne pohlepe, koje bi lasno mogle niknuti i uzgojiti se pod plaštem pravednih zahtjevah; ako-li je razborito, kad se hoće, da se koj narod brže bolje prosvietli — neka bi bio jačom polugom državnoj moći i ljepšim uresom carskoj kruni — da se k tomu upotrebe posredice, koje do toga brzo i sigurno vode: kako nije mudra ona naredba i vriedna, da se pod-puno izvede? Pa zato, treće, zapreke, koje se meću, tražimo ukloniti. S ljudmi, kojim su millje njihove teorijice, nego-li najmudriji zakoni ili najvažniji razlozi, što ćeš, van da im pokažeš, da nemora sve ići po njihovoj glavi, već po zakonih Božje providnosti, kako dopuštaju okolnosti i ljudska narav. A koji su tvrdi dati drugomu prirodjeno mu pravo, u njih ga treba iskati krepko i postojano: ja barem tu drugoga pota ne-nahodim. Sve pako hoću, da ide putem zakonitim; tako bo će se morde utješiti i oni, kojim se od nedična straha smrkava pred očima, te nevide razlučiti prava od neprava, — osim toga, što zakon ima biti svetinjom! Protiv zaprekam dakle onim treba srca i postojanosti te zakonitosti. Napokon još i iskrenosti. Vlada je željna čuti potrebe želje svojih podanikah, da im pomogne; kažimo joj dakle otvoreno, da sigurno hoćemo i želimo podpuno, što se nahodi u onoj previšnjjoj naredbi glede narodnoga

jezika. Znam, da nekje na takova izjavljenja gledaju krivim okom, valjda što nisu prikrojena po njihovej mjeri, što neidu u njihovu teorijicu, ili s kojega drugoga razloga: ali što je nam zato? Takim ljudem za volju mi neimamo tajiti svojih jadah, ako hoće vlada, da joj se izkažu^u. (Zagr. list l. c.) Zatoraj se nima nikdo hinavsko deržavoljubovaje ogibati dosledkov te naredbe in ž njo se ravnoko norčevati, zakaj dana postava je „orjaška igrača“. Postave se razsojujejo, dokler se v strojbi, dane so povikšane nad vsaktero samoljubje. Postave se dajejo, da kaj koristijo, ali „svaki i najbolji zakon neprudi ništa, ako se nevede, ako ostane samo na papiru“. —

Ta cesarska naredba velja, menim, tudi Slovincem, vsaj tako jo vsak pameten človek spreumeva. Zmodrovačenim zabrušenim duhovom — „svagde naime ima zlih ljudi, morde ih je i našinacah, koji tražeć svoju sukromnu korist, škode narodu svomu pa i vladi“ — se sicer ta stega postave tudi na pešico Slovincov — že tako napol ponemčenih — le nadležne sanje zdé, kajti ni pač ploska vredno, zavoljo tega po svetu neznanega narodčka stare navajene kopita obrezavati, in njemu na prid kaj novotariti, zakaj to prizadene težo zavoljo vnanjih, še bolj pa notranjih okoliših, ki jih bravec skličí v spomin iz Novičnih „glasov“. In celó naposled — jake Slovence ropati zveličavnega daru zgolj ptuje olike in oblike — kdo bi si nakladal odgovornost za tako početje. Zatorej, skromni Slovenci! ostanite v starem ljubem dirindaji in voda omike naj vam teče po prešnjem tečaji; ne vihrajte med razrogovljeni svet in neomajljive zvestobe do „hiše Rudólfa“ ne kazite z enacim nepristnim želenjem in slovenskim učenjem; ali kako že lisica kure v gostije vabi — wie der Wolf den Gänsen predigt.

Pa mirujmo s šalo, ker reč je preimenitna, in ima sicer svoje videzne pa tudi resnične težave. Visoka vlada je s to naredbo storila velikansko stopinjo, s katero očitno spričuje, da si je svesta svoje moči in kreposti narodov, katerih blagor hoće v svoji skerbní modrosti resnično pospeševati, in s tem Avstrii vstvarjati skupno čverstost. Terdno upamo, da se ji bodo ti blagi nameni srečno pogodili, in po njih naravnovana prihodnost bo razodevala, da so njenemu vodstvu zročene v tolikanj posebne celote tesno sklenjene ljudstva imele dovolj moči ž njo vred to stopinjo storiti in se tako rekoč preseliti v nov svet, v novo boljši življenje. Ta djanska resnica mora vsacega Avstrijana serčno veseliti, in z lepimi nadami polniti za narode in deržavo. Se vé, da bo marskteri slabotnik med tem prena-rejanjem jo vehral in pešal, ali kaj se hoće? zavoljo njega se ne morejo,

nevarniši, ki mislijo, da mora država, čeravno iz več narodov obstoji, v svojo obstatev in srečo vse te razne dele v en produkt preliti, vse jezike v en jezik skrožiti, vse duševno razvijanje po enem kopitu nameriti. Tedaj bo mogočna! So enaki tistemu judovskemu pridigarju, ki je hotel vsegamogočnost božjo poslušavcom razložiti in je blezo rekel: Mislite si vse ljudi v enega človeka, vse gore v eno goro, vse morja v eno morje, in bi ta edini človek to edino goro v to edino morje prevernil, kakšen le bi bil šterbonk! — In šterbonk hočejo, čeravno morde nevedoma, tudi te glavé.

Kaj da je narod in na kakšnih podlagah da popolnoma narodnost vzraša in stoji, smo zgorej nekoliko vidili; zraven pa opomnili, da so onakošne družbe potreba in sad bile le paganske starodavnosti. V keršanski dobi, ko je moč katolištva med narode prišla, in jih ona veže v duševnem in verskem oziru s splošno ljubeznijo v eno vesoljno ljudstvo, so enake osorne prikazni popolnoma ločenih narodnost komaj kje ugledati in zgorej naštetih popolnoma narodnost stanovivni posebki ali momenti še sicer obstojé, toda večidel po samem in v raznih razmerah. Starodavno svojo skupnost in vezilno nalogo so oddali keršanstvu, in v katoliški cerkvi se nazadnje vse ljudstva, vsi narodi družijo in stekajo ko eno ljudstvo, ko en narod — oblit z eno odrešivno kervijo Kristusovo, z enim jezikom, jezikom neozirne ljubezni in s sploh doznano latinščino ko občnim cerkvenim obrednim in učenostnim jezikom; z enakimi naposled pridi in nameni, v dosego namreč nebeškega kraljestva. V tem vikšem pomenu so se pozemeljski narodski posebki tako rekoč po keršanstvu osvétili, in moč zadobili, po samem zadostovati človeškim potrebam, in po samem tudi v raznih sklepavah primerno veljavo ohraniti si in kračeno zahtevati. Po napeljavi toraj Previdnosti božje in njenih namenov v zgodovini vesoljnega človeštva se semtertje narodi ločijo v več držav, in se semtertje države sklepajo iz več narodov; ali poleg sedaj veljavnega načela enakosti in državljanske enoterosti bi se lahko tudi narobe terdilo, da bi se namreč tudi ločeni deli kacega naroda n. pr. nemškega, ali kakor djanško vidimo, laškega v eno državo družili, kar bi gotovo marskomu po volji ne bilo. Pa kaj? kdor v svoje načelo nasproto sadi, mora hoté — nehoté dopustiti, da tudi drugi čeravno njemu nevšečne dosledke iz njega motajo. —

„Država je poleg svojega začetka storitek vnanje potrebe skupnega varstva v ohranitev in gotovitev pozemeljskega življenja, ter duševnih, нравnih in tvarinskih deber, ki njegovo vrednost pogajajo. Ona za-

jemlje iz te svoje potrebnosti pravico in moč — vsako odmerjeno in omejeno poleg potreb pozemeljskega življenja in v njegovo varstvo potrebnega občevanja. Pravica namreč je med ljudmi potreben red njih občevanja. Poleg njegovega namena se njegov red uravnjuje, kterega pravičnost v tem obstoji, da se med ude oziroma na njih svobodo dotični dobički in bremena spodobno razmerjajo. Zatoraj ni nobene pravice brez družbe, nobene družbe brez reda“. Človek sam iz sebe ne posede nobenih pravic, in so vsacega pravice tako rekoč le njegovi detni zastavi med kakoršnokoli družbo primerne prikladnosti, da more ko živ ud med njó svoje mesto spolnovati. Iz potrebnosti reda pa se rodi oblast, ktere natora in velikost je odločevana poleg namena vsakorsne družbe. Ker pa oblast s svojim virom vred — s pravico namreč ali z redom — med skončnimi bitji — ljudmi — ni samonasebna, so enakotežne dolžnosti njen natoru priklep. Vlada toraj, v deržavi ko špecificirani človeški družbi z gotovim namenom naj imenitniši, naj vikši ud, ima svojo primerno oblast in dolžnost in ji zadostuje, ako življenje in omenjene dobra deržavnih udov spodobno varuje zoper oškodvanje po notranjih in vnanjih neprilikah, in zãvoljo tega vzhajoče bremena in dobičke pravično med nje deli. To je *limes, quem ultra citraque nequit consistere rectum*. Red natorne kovačnice, v kateri vsi ljudje kujemo, premore v majhnih in velikih razmerah za vse pristno in pošteno kovanje primerne priprave, in ne razkriva strehe, ne žge panjév, da si oglje kuha. Zatoraj tudi vlada ne sme v dosego svojih dolžnostnih namenov takih pripomočkov odbirati, da bi ohranjenju in množenju tvarinskih, ohranjenju in oživljanju nravnih in duševnih dober nasprotvali. De pa to varstvo ni samo branivne, ampak tudi gojivne natore; da med duševne dobra posebno spada narodni jezik; da je toraj vlada tudi v njegovo varstvo postavljena; da pripomočki rednega občevanja med deržavno družbo ne smejo dober celó spodnašati, zlasti kadar to spodnašanje že samo na sebi nobene občne koristi ne more deliti ali k večemu kako občasno, dozdevno; da je med te pripomočke v mnogojezični deržavi posebno vladni jezik šteti, ki ima poleg te lastnosti sicer svoje relativne pravice, je pa ko tak glede narodno-duševnega izobraževanja brez vse pravičnosti, ako mu je druge okolišine ne naklanjajo, ker sicer bi se kakor Nemeec pravi, povzdigával Mittel zum Zweck; da toraj narod, kterega jezik je po splošnem dovzetji za vladnega odvoljen, iz te okolišine nič ne more ne zase ne kaj inacega dosledvati,

kar se tolikanj rado zgodi, n. pr. kakor bi na Avstrijskem zgolj le nemškojezikarji mógli konservativni biti, ko vendar bistri politikarji šeptajo, da ravno zvitrano berolinstvo naj več prekucijskih elementov v sebi hrani; ali da se mora narodni jezik umikati nemškemu, ker Nemei premorejo veči slovatvo memo drugih narodov, kakor se mora časi slišati od sicer razumnih mož in celó, ne boda jim ponošeno! tolmačev cerkvenih pravice: to so dognane resnice, ki jih nikdo ne more in ne sme tajiti ne z besedo ne z djanjem. In toliko veči nevarnost njih vedoma ali nevedoma zatajevanje rodi, kolikor veči in detniši stavo zavzema družban, ki bi jih mogel poleg svojega dolžnostnega okrožja doznavati in speljavati. Red se spreminja v ne red, po domače v prekucijo, ktera, kolikor od višej prihaja, toliko huje razgraja. In kdor bi vlado k takemu djanju silil, ali ji enake namene spodtikal, se pregreši nad njo in nad državo. Poslušajmo, kar pišejo brez dvombe konservativni zgodovinsko-politiški listi v 44. zv. st. 213: „Prekucijsno bistvo ne obstoji nič več, kar mora vsak bister ogledovavec spoznati, v vpeljevanji samopašnih stanj, nič več ne v hrepenenji po razberzdani prostosti in v nerazločenem zopervanji zoper vsaktero oblast — ona se namreč prav dobro znaša s despotizmom in si v njem z občudljivim zatajevanjem neznansko dopada. Njeno bistvo obstoji naravnost v napčnem uzoru reda in pravice, in v prizadevanji, ta dva uzora na drugi, kakor pa na od Boga odločeni podlagi uresničiti. To je vir navdušenja pri vsih prekucijskih strankah. Namerjajo ko cilj in konec domišljevanega reda in ko merilo iztuhtane pravice kterikoli bodi namen, ki njih strastim služi, se njih razvihrani pameti priporoča; in le potrebna stopinja je spridenosti, da v tem prizadevanji od tirjanja prostosti in enakosti précej padejo do brezna naj gerji tvarinske slasti in spohotnosti. Vsaka vlada pa, ki s silovito samovoljo in neozirnim oprezvanjem lastnoljubih državnih namer dela, da se pravna zavednost v ljudstvu tamni, in ki ravno s tem ljudstvo zapeljuje, da si odškodvanja za odrekovane duševne in pravne zadovoljevanja v tvarinskih pohlepih in v sadežih treslikaste dobičkarije iše, državnemu in družinskemu zapadu na stežaj vrata odpira. To se pač marskje državnim voznikom komaj še sanja, in ne pride jim na misel, da se postavni red, kterege varovati so poklicani in dolžni, ravno na prepričanje opira, da ne more oblast poleg svojih lastnoljubih namenov pravice obroditi, temuč da ravno narobe pravica oblast rodi. Pravica je sicer obsežek tirjatev in zapoved pametne in materialne potrebnosti, ki se utegnejo tudi s silo v spolnitev doganjati; ali te tirjatve in

zapovedi se opirajo na svobodo, ker izpeljane so iz namemb, ki so svobodni odločene. In kakor se svoboda ne more misliti brez samogibnega cilja in konca, ravno tako se iz tega cilja in konca ne more speljavati pravica do terde sile, dokler svoboda po nezvestobi ali puntanji zoper njega ni zapravljena. Čeravno toraj časi marsikrat večji zedinjenje vladnih moči, tesnejši zvezo in združenost raznih državnih delov, večji naklado davkov itd. neogibno tirjajo, vendar to še ne praviči neozirnega zanemarjanja in nalaščnega zatiranja vsih narodovskih in deželnih posebnost, samovoljnega enakovanja in ravnanja z zvestimi ljudstvi, kakor s sovražnimi deželami⁶. Enakovači toraj in brambovci idealne državne nerode hočejo šterbonk, ali modrejši od njih vlada ga noče in ž njo vred nobeden resničen Avstrijan ne. Ona noče, da bi se spolnovale besede Palackitove: „So lange noch die Völker Ursache haben werden, für ihre Nationalität fürchten zu müssen, so lange wird in Oesterreich weder Zufriedenheit noch Frieden herrschen“. (Helfert, Oesterreich und die Nationalitäten.) „Jedem das Seine ist der Grundsatz der alten römischen Jurisprudenz, so wie der christlichen Religion; er ist auch der Grundsatz Oesterreichs, wie seine ganze Geschichte zeigt, der ein Staat mit so alten tiefgewurzeltten Traditionen, denen es seine Grösse verdankt, nicht untreu werden kann. (Ansprüche d. Prof. in Oestr. S. 43.) Ona je spoznala edino na svetu posebnost avstrijske države, in poleg nje hoče tudi svojo storivnost naravnavati. „Die österreichische Monarchie hat als Staat eine der grössten Aufgaben zu lösen, welche je einem Staate zu Theil geworden, ohne Beeinträchtigung der Nationalinteressen und Eigenthümlichkeiten verschiedene Völker zur Einigkeit eines Ganzen zu vereinigen. Wir anerkennen bereitwillig, dass die Möglichkeit der Vereinigung gerade in der Schonung der Nationalität liegt“. Hist. pol. Bl. Bd. 44 S. 944. Avstrija, memo rimske dežele naj očitniši državljansko čudo Previdnosti božje, dozna le v živem katolištvu svojo ohranitev, svojo rast, svojo moč. Terdnejega memo tega vezila si za Avstrijo človeška pamet zastonj umišlja; ob vsaki inaki natvezi bodo različni deli bolj saksebi hodili, kakor pa resnično se strinjali. (Pač bi bilo dobro, to imenitno resnico bolj obširno pojasniti, ali ker tukaj ni prostora za tó, jo je treba le kar povedati.) Avstrije obličje odkazuje ravnatev, pripomočke za pospeševanje njenega resničnega skupnega in posamnega blagra razodevlje njena zgodovina in vsako teoretično še tako idealno strojbo naravnost zameta. To korenito spoznanje bo modro vlado vodilo, kar nam dovolj spričujejo nove blagotne postave v marsikakih zadevah,

med kterimi ravno razglas gledé učenega jezika na gimnazjah ne zavzema naj zadnjega mesta. Da naj se pa ta razglas spolnuje poleg besede, nam skazuje njena lastovita razlaga. Zatoraj naj dostavim, kar se bere v Wiener Zeitung 3. Dec. Abendblatt str. 1108: „Die kaiserliche Regierung hat dadurch, dass sie an Gymnasien in Gegenden, deren Bevölkerung überwiegend einer andern, als der deutschen Sprache angehört, von der im kaiserlichen Handschreiben vom 9. Dezember 1854 ausgesprochenen allgemeinen Regel, der zufolge die Unterrichtssprache in den höhern Klassen der Gymnasien überall vorherrschend die deutsche sein soll, Umgang nahm, gerade bewiesen, wie sehr sie, weit entfernt der Ausbildung irgend einer nationalen Sprache im Kaiserstaat und dem angemessenen Gebrauch derselben beim Unterricht entgegenzuwirken, die nationale Entwicklung auch in Bezug auf die Sprache fördern und Schritt für Schritt jeder Sprache jene Rechte einräumen wolle, welche sie vermöge ihrer Ausbildung und Verbreitung zu beanspruchen berechtigt ist.“

In ravno popred: „Indem aber die Regierung die Wahl der Unterrichtssprache in den Gymnasien überall den Umständen und den Nationalitätsverhältnissen angemessen zu treffen verordnete, hat sie wohl am gründlichsten den Vorwurf behoben, als ob man die deutsche aller Welt aufdrängen, als ob man germanisiren wolle.“ To je pač razločno govorjeno, toraj kje se zavira? Vpričo natanko pisane postave, vpričo teh jasnih besed vladnega lista samega, vpričo očitno doznane pravice, in zakonito opravičene potrebe derzovito in svesto vprašamo: Kje se zavira? Čuda se čudimo, da se vpričo živega in pogumnega potegovanja narodnih časnikov za obveljavo in speljavo ces. naredbe dotični organi čisto nič ne ganejo, ampak jo v tajbi molčé po stari šegi katédrajo, in le časi kateri prikritega imena junak zbadno berluzgo narodnim prizadevam v kacem judovskem časniku založi. V svojo in vsih resnično konservativnih deržavljanov žalost moram spoznati, da tako tihotapno ravnanje ni ravno pripravno v zdanjih burnih časih vzajemno zaupanje buditi in krepiti, „in jetziger Zeit, die über alle Vorkommenheiten nach Verständigung strebt, und über stupides Anstaunen hinaus auf klare Einsicht dringt“. --

„Človeka sovražniki so njegovi domačini“. — Nikomur ni neznano, da med Slovenci (po kervi — ne po mislih) samimi marskteri zoper to naredbo ugovarjajajo, in marskaj stovorijo na dan, kar na prvi pogled še nekoliko resničnosti posede, ali brušeno se v roki zdrobi. Pravijo namreč, da je za koristno speljavo tega razglosa na slovenski plati pre-

majhno število govoricov našega jezika. — Poleg dozdanjega razlaganja že se ta oviravna dozdeva v nič razleti in moč — če je ktera, njih ugovora bi se lahko proti njim obrnila. Spodtikajo namreč prizadevnim Slovencom nekako velevitarijo, da so nekaki, kakor Nемеc pravi, Gerne-gross, pa s to lastnostjo so sami obdarjeni. Mi le hočemo, da naj se slovenstvo, ker je že na svetu, spodobno oživi in razvija; ali bo že kaj veliko sadú iz tega se obrodilo, ali ne, ne poprašujemo, in ne namerjamo. Ko bi namreč namen slovenstvanja stavili le v množenje slovstva ali enakih časnih storitev, bi pristranske reči za poglobitve sklicovali in sami sebi nasprotvali. Slovstvo namreč je tako rekoč le dih življenja in znamenje duševnega gibanja tega ali unega naroda; to pa najpred hočemo, in to mora vsaki rojak hoteti, ako noče (kar tudi ne sme želeči), da bi narod zamiral. Če nas je malo, ali naj zato roke križem devljemo, in brez dela le k družih mizam prisedamo? Vladar sveta nas je za majhno število odškodval z obilno mero talentov, ali naj s temi za pečjo dremljemo ali pa z evangelskim hlapcom zakopavamo, k večemu družih stopinje pobiramo? Poleg te logike bi mogli majhni posestniki svoje laze in gre-dice v puščo devati, in pri bogatinih hlapčevati, in sicer vse majhno na svetu v velike gruče se stakati, kar nobeden poterdil ne bo; „... man meint, es komme bei solchem Streben nichts heraus. Aber in der ewigen Ordnung der Dinge, worin wir doch leben und wirken, wenn wir sie auch nur wenig ahnen und erkennen, ist nichts vergeblich, was Alles wir thun, gewiss aber am wenigsten, was wir edel und vernünftig wünschen und betreiben. Alles hat seine ihm gerechte und wahre Folge. Vergeblichkeit ist überhaupt eine leere Fiction unserer Schwäche und unseres Egoismus“.

In nazadnje jo zasopéno prilomastijo še orthodox ljudje vsakdanjiki in obupani nad počenjanjem burovitih Jung-Slovenecov v mogočnih stezajih objemajo zrak, ter skerčeno sklepajo perste stiskaje dlan na dlan. Kaj pa da tarnajo, godejo, obsojujejo, prerokujejo, komaj vem, ker sim jim že davno oglušel. Naj jih popiše Rottels: „Wir wissen, wie kein Mensch, mag er dumm sein oder klug, gelehrt oder ungelehrt, je ablassen kann, über Welt und Leben, und Alles ebenfalls zu räsonniren und allerlei Gedanken zu haben. Aber das geschieht überall vom gebildeten Volke wie vom ungebildeten immer ohne allen eigentlichen Ernst um Wahrheit, ohne Vorbereitung, ohne alle Anstrengung, ohne Nachdenken, bald so, bald wieder anders, so wie es einem Jeden jedesmal flüchtig ankommt. Ein wie flüchtiges und leeres Babel- und Meinungswesen dieses ist, und je auch nur sein kann, so bleibt das Volk doch dabei und hält es sogar

für besser, als die Ansichten Anderer, welche oft ihr ganzes Leben und die ernsteste Anstrengung ihres Geistes anwandten, um ihre Ansichten immer sicherer zu begründen und klarer durchzubilden. Wie natürlich, glaubt zwar auch das Volk, dass um zur Wahrheit zu kommen, man denken müsse; aber es meint dann weiters, viel und ernst denken, das führe doch zu nichts: der Wahrheit gegenüber thue man am besten, nur ein leichtfertiges Gedanken- oder Meinungsspiel zu treiben. Ein solcher Popularismus und geistiger Barbarismus des gebildeten und ungebildeten Volkes mag uns wieder ein Beweis sein, in welchem tiefen Erdschatten und schmachvollen Selbstbefangniss die Menschen wallen und das lose, selbstsüchtige Spiel eines meinungsvollen Lebens treiben“.

„Na Versacu doli sedi, svet neznan se ti odpre“. — Sedel sim na ptujih višavah, in okušal tekočega jezika prijetnost. Obračal sim oči proti slovenskim okrajinam in res! odperl se mi je svet neznan, — svet vsestranske slovenske ubornosti. Milo se mora človeku storiti, ako premišljuje od vsih poterjeno resnico, da slovenski narod premore naj boljši glavé, in vendar, kaj je sad tega bogastva? V naj boljših okolišinah dolgočasen pristrižen drevored, ki ne dela ne sence, in nobenega življenja ne razodevlje; ki obsekane goli otožno proti oblakom moli — ravno ko — bodi mi prizaneseno — božjepoten molednik tumpaste komolce proti romarjem stega. Kje je naša frazeologija, izvirek in lepota in znamujo živeče narodnosti? Zastonj jo išeš pri izšolanih, komaj še revno prepe-relo zavetje dobiva pri neopiljenih gorjancih. Milo se mora človeku storiti, ko vidi učene neugode, ki le ob palici švedrajo po domačem in ptujih jezikih; in po vsih zlatih bukvah popisani, spričb bogati in z visocih šol razposlani možaki ko likonosci in mikotrosci med drevarsko domačinsko kerdelo — reve! — spotika so sebi in družim, neznanici v lastni, ptujci v svojstvu. „Die Sprache ist unsere wahre Heimath. Allein gewöhnlich ist die Welt der Vorstellungen, Begriffe, Ansichten und besonders der Sprache weit mehr ein Befangniss der Menschen als ihre heitere Heimath — ein arges, vorurtheilvolles Befangniss, das den Gang des Lebens und der höhern Erziehung hemmt und Luft und Himmel verdunkelt“. Kteri narod le, kakor naš, more razkazovati tiste monštra, ki zgolj preučenosti nobenega stavka ne stlačijo v živih jezikih, ne v domačem, ne v ptujem? Kteri narod le se more oponašati s takovimi umetniki, da v dveh, treh jezikih na enkrat — govore? stoj! pišejo? ne ne! žgance mešajo? Kteri narod le taki brus verti, da se njegovi

olikanci v zgolj previsokosti svojih misel do „gmej“ perkazni jezika ne nizajo? O slovenski narod! ti si tič. Memo vsih verstnikov ti edini obsegaš nizave in — neizrekljive višave; skličič vender veljake svetá, da ti podpišejo osmega pozemeljskega čuda diplom. — Po pravici rečeno smo spaka v pravem pomenu, ker naše spreumeve niso v nikakoršni razmeri z zmožnostjo jezika. Skušam sam to nezgodo in drugi, mislim, z menoj vred. Kolikrat

„stopil bi na stene Kraške,
Z močno roko bi pograbil,
Nagomilil sive skale.
Vstopil bi se za gomilo;
Skale metal na višave, — — —
Da jo sklatim iz višave
Na zelene zemlje krilo,“

sklatim zapopadku primerno besedo. Oziram se na vse plati, mislim, tuhtam, kujem, snujem; s težavo znašam kerhko besedo k enaki tovaršiči, okorne stavke vežem, oblikujem, pilim — ogledujem, o kako te reve milo prosijo, da jim nejevoljno skerhano pero z debelo riso sodbe ne podpiše. Res, utegne se taka in taka beseda na Slovenskem kje dobiti, ali ker nisim povsodno bitje, kdo mi pové, kje? Utegne se morde že brati, ali ker nisim živa posoda slovenskega slovstva, kdo mi pove, kje? Morda jo hrani slovar, ki ga pa nimam in ne znam iz glave. Morda je že kdo enako besedo, enak stavek prav dobro skoval, morde — ali ker mu nisim bil pri kovanji za hlapca, in skovane po naključbi si ravno ne vzel ad notitiam, kaj mi pomaga? — treba mi je zopet kovati, ali bo že ta novina se ohranila, ali pa bo med reno obsojena; lejti si! brez škaje nobena kovačnica ni, brez škaje tudi narod jezika ne pili. Z enako osodo, ako se ne motim, se prékla tudi mnogo družih, ki z gosjim čertalom pušobno važo, ki slovenskonarodno izobražvo teži in mori, privzdigujejo, in po popirnati plani brazde režejo za domačo rast in čast. Vidimo namreč slovenske prizadeve za povzdigo narodnega jezika in čeravno je pet perstov na roki za naše časnike preveliko število, mora že vender možato obnašanje pričujočih, ki so glede jezika veliko in veliko že storili, upanje v nas buditi za boljši prihodnost. Slovenski pisatelji se morajo boriti z mnogo težavami, posebno, kadar zanese pero na bolj nenavadne tvarine. Ob enem so kopači in kovači. Edino krepčalo pri enacih prizadevah je pač le, ako jih slovenski rojaki voljno in hvaležno sprejemajo; ali ta nada je tudi pri nas še redka, in to tolaživno, vnemavno upanje med nami nikakor ne zmiraž na zber za poljuben vžitek. Kdor si razgleda obraze

slovenskih rojakov, bo kmali vzdihnil iz globočine pers, da ravno nar vekši med nami glave „nobel“ prezirajo dela in storitve v narodnih zadevah, in poterdil mi bo, kar svęsto rečem: de še nismo požgali tiste ograje, v katero so se Slovenstvarji zaganjali in zapirali ko osorne prikazni med drugo mirovito človeško družbo. Kdor hoče veljati za učenega moža, se mora oponašati s kozmopolitično, glede slovenščine ekskluzivno vedo. To so razumele naše glave, so se po tem ravnale in se še ravnajo. Sam sim občutil to resnico. Vele mi je v spominu, kako mi je visokopostavljen, okatedran celo gospod — bodi mu dobro — z gorko besedo prigovarjal, da naj pač popustim prazno slovenarstvo in zakaj to? Ker je pri meni „zasledil nekoliko talenta in ni hotel, da bi se tratil za take škodljive neprilčnosti, zlasti ker bi utegnil kdaj odločen biti v visokodunajsko strojbo in toraj spadati med duhovšine elite“. Miloval sim ga, zameril mu nisim, poslušal pa še manj. — Križevata toraj reč za tistega, ki hoče v zboru učenostnih veljakov posedati, in zraven tudi s slovenstvom se nekoliko pajdašiti; po skrivej začerkani nekoliko slovenskih besedie podkurjeno cepetaj pa s stoterimi pokloni in zarekavami popravljal, taji izdajsko početje. Ubogi siromaki! Njih število po Slovenskem ni majhno; zdaj navadna sapa brez značajnosti jih je mnogo opalila; niso voda, niso krop, ker je nočejo z nikomur skaziti. Ob onakem gospodovanji pa človeških slabost in nasprot ni čuda, da je pri nas že taka osoda, da morajo skor le dii minorum gentium kola tirati, da se take neugodne butare le nanje nakladajo, s tacimi miljenimi krošnjami le oni pertajo, v zahvalo pa s panslavistničnimi emoki in enacimi všečinami pitajo. Ni čuda, da le vnetljiva mladost, ki še ne pozna samolastnega življenja kernic, poprijemlje za narodno veslo, in po mōči poskuša neūko perō; ali kerhko znaje, nezrela misel, neudelani subjektivni nagoni, neobjektivirana veda, pomanjkljivo izražjenje hotev in prizadev itd. kmali omami prenapete nasoke in nazadnje zastavi zapreke, ktere slovensko pero za zmiraj obsodijo v pokoj. V teh psihologičnih resnicah je iskati razjasnila za tožbo „Novic“, da tolikanj gerl, ki se s slovenarstvom prezgodaj uhripljejo, sčasoma popolnoma omolkne. — Menim, da sim resnično popisal slovenstva sedanjí obraz; toraj ali in kdaj smemo upati njegove spremembe? Kar mene zadevlje, naravnost povem, da poleg sedanjih okolišin nikakor še hrama ne zidam, in posode ne nabijam, še komaj beke sadim za vezanje obročev. Mogoče je, da se otožno vreme kmali nekoliko spreverže; ali kdo mi je porok? Zgolj poljubnost je do zdaj s slovenstvom se pečala, zgolj diletantizem, ki ni ne vezan, ne merjen, se kaže, bo tudi vsaj še v bližnji

prihodnosti za oje mogel poprijemati. Glas, ki je 8. avgusta zračne prostore majal in meril do krajev cesarstva, se — ferčé čez visoke snežnike, ni o pravem času zasukal proti ljubljanskim nižavam, in — preslišan je dalje popotval. Strojše slovenske olike jo stoično vozi po davno umerjenem kolovozu, ali za vojnice bibaleza naprej, ali nekoliko let sem za soro kolópti nazaj, in je še nadležno molednico slovenščino prav originalno na kola zadelo, pač malo pomeni; in ker nam ni dana oblast, nas tudi ni volja ga ž njega speljavati. Pred nekoliko leti se izšolanci vsaj niso sramovali krajskega — zdanjih se anajo nekteri slovenskega imena; v tem se razloček med prešnjo in novo izobrazo verhúni. Kaj toraj mnogoletna šolska terlica prediva natere, ve in čuti slovenska domovina, in kaj zna-nega ni vredno razkladati. Omenim le memogredé, da bi v letih, ko mora pri šolski mladosti odreja z umno omiko še sparoma hoditi, pač ne utegnilo nar pripravniši biti, z nedomačimi osebami učeništvo zastavljati, kar se ložej zgodi pri objektivnem tradiranji vsakoršnih ved. Ako bi hotel kdo ugovarjati, da demačini še niso sposobni za onakošne opravila, zavrnem le tó, da, ako po tolikoletni vaji in posesti ptuji duh še ni obrodil onakih sadov, je dovoljeno dvomiti, da bi mu taki izdelki tudi v prihodnosti ne šli kaj obilno spod rok. Sicer so „Novice“ gledé spolnovanja cesarske postave ostrogledno stražo Ljubljanski gimnazji napovedale, in za ta ljubeznjivi posel jim nima kdo nevošljiv biti; naravnost jim je poterčiti, ker spada v njih namembno okrožje, in kadar bo leskovka pela po terdih glavah, bomo imeli grand plaisir; ali vender me mika, stran njegovega vspeha mogočen vprašaj zasloniti. Komu je neznana prislovica: Cuique suum? Kdor se po nji ne ravna, se z nevednostjo pač ne more izgovarjati. Pravice naše poznajo, ako jih nočejo doznati, kdo jih bo silil? Zatoraj mora v srece zažebetiti tisto žaljivo, skor neusmiljeno vabljenje slovenskega naroda na polzko ledeno bojiše samovoljnega opravičevanja, kakor je storil unidan „Wandererjev“ dopisovavec iz Gorice. — Ker toraj po mojih mislih naravnost prizadetja in vošila malo malo dobička obetajo, mi lepši upanje sije po postranskih poštenih potih, da bo tako rekoč narobe od vnanjih plati z nekakošno moralno silo narodni življej prihajal med šolsko zidovje. In to se bo moglo zgoditi, ako hočejo slovenske gimnazije svojo nalogo zverševati, ker lahko tudi mi z gosp. Horvatom, vrednikom zagr. kat. lista porečemo, „da naroda našega drugim jezikom van njegovim nitko nikad neprosvietli“*) Človek po duhu in

*) O neki prilóžnosti so mi stekle nasleduje verstice spod peresa, ki se takrat sicer niso podale med svet; ali še zdaj sim jim veren, in zatoraj naj jih

telesu pogojeno, med fizični skončni svet, kterega majhen del — celó majhna podoba je, postavljeno bitje potrebuje za varno terdno obstatev in rast gotovega stala in odločenih mej. Previdnost božja je v svoji ljubeznjivi skerbnosti za ubogo človeško, po grehu tolikanj oslABLJENO stvar tem potrebam zadostila, ter v svoji vsegamogočnosti edini jezik razcepila v več jezikov, eno človeštvo razdelila v mnogo narodov s posebnimi lastnijami in med njimi postavila meje, ki bodo obstale do konca dni, ako jih tudi človeška umetnija kakor le more, in sicer v svojo škodo unaša. Med temi mejami narodnosti se mora človek začeti razvijati, da se med njimi zavedno udomači, ko médnje spadajoče bitje spozna in potem še le naj se po drugonarodnih okrožjih obrača v kteremkoli oziru hoče; sicer se mora človek ali posplošiti, vsa narodna posebnost namreč se mu odvzeti, kar ni mogoče; ali pa prenaroditi, drugonarodne lastnije namreč se mu vcepiti in prirojene zatreti, kar je ravno tako prazna prizadeva. — V tej reči se je dobro zgledovati nad cerkvenim ravnanjem. Tudi ona ne popelje svojih vernikov novincev spotoma v kolobare raznih krivover, kar še le bogoslovcom prihrani; ampak jih pričenshi z nar bolj enojnimi verskimi členi dalje in dalje in zlasti prostake v zgolj pozitivnosti terdi. Natorne postave so enake v dušnem in telesnem svetu; kdor jih taji, naj se nikar ne sladká s sadeži resnične naprejtve, in kdor podučevanje po nenatornih teorijah kopiti, naj pravega zučénja

tukaj postavim: „Ljudje sedaj nenehama vpijejo: le šola in šola, in duhovni zdramite se in se imenitnega dela lotite ... Ne tajimo sicer, da je ta krik in vik že tudi koga zmed duhovnov bolj ko dovolj prevzel, ker je in simplicitate cordis mislil, vse je gola resnica in pravica, kar se tako glasno trobenta po svetu, zlasti ker je šola že sama po sebi tolikanj dobra stvar. In čeravno vemo, da naj se zerno s plevo ne izpolje in čeravno Nemcom s serca kličemo: ad multos annos, in čeravno nas hoče kdo med tamnotnike šteti, vendar odkritoserčno opomnimo, da kdor natanko pazi in posluša, odkod ta neizmorni vik, bo kmali spoznal, da cerkvi in služabnikom njenim praejudiciam rodi, in narodu ko takemu škodo in kvar, zakaj? ker se v kmečke šole tudi že tako rado muza nepotrebno nemčevanje iz zgolj tvarinskih ozirov, in onako ravnanje napravlja le nekake neslano polovičarstvo, ki se nazadnje ko nezrelo sadje sprevrča v gojilad in smrad, kar vsaki dan lahko vidimo. Bolezen našega časa je tudi ta, da so ljudje tudi jezik, natorno lepoto človekovo quatenus človeka, potegnili med zgolj pripomočke tvarinskih dobičkarij, in te kuge se je ogibati in braniti po moči in povzod“. — Vem, da mi vsaki tega ne bo poterdil ali pri meni ni nič več mnenje, je prepričanje, ker vsaka reč bodi v svoji versti popolnoma kolikor mogoče, in ne sferfuljena, kakoršnih spak ravno po slovenskem toliko gomzi.

nikdar ne pričakuje; učenci si tedaj pridobé ali nekako nerodovitno nenasitljivost brez dna, brez podnožja,*) ako so dobre glave; ako so pa slabiji, se kmali beganja za učenostjo po neznanih prostorih naveličajo, in zapadejo v nekako znimarno okornost, ki se je nikdar ne rešijo. Obeh verstá se nam ne manjka „Prachtexemplarov“. Na narodnost toraj je treba zasajati začetno učitev, in jo nadaljevati, dokler premorejo in smejo oziroma posamne in občne koristi narodne moči. Bojé se sicer naši likavci (iz kakšnih nagibov, je znano), da bi o takem šolovanji primerna narodna naprejtje ne zastajala, ali tega ne vedo, da posiljena jed nikdar ne tekne, in pokazali smo jim ne enkrat, da bo ravno narobe omika in gibčnost vedno večji prihajala, ako se v narodnem jeziku izobrazna podlaga stavi. Da se moremo namreč nemškega spodobno naučiti, se moramo domačega popred slovstveno privaditi. To so dokazale Novice. Vsak tudi spozna, da ako se mora bravec z jezikom in s stvarino boriti, se njegov duh toliko popred utruji. To vidimo pri naših dijakih, manjših in večih, pa tudi družih ljudeh, pri katerih vkljub obilnih talentov in raznih potreb bravnost ni ravno nepremagljiva moč. Ako se morde bojé, da bi tako olikovani Slovenci po nemških bukvah ne segali, je to prazna skerb; in kakor so jih zdaj za pošten denar kupovali, jih tudi potem zastonj ne bodo hotéli. — Ali kakor sim opomnil, ker nič ne upam, se tudi za nič ne potegujem, le resnico povem.

Ker se pa nazadnje vender narod ne more utajiti, ki govori jezik imenovan slovenski, in je zavolje domačinskih prostakov treba, da ga znajo in sicer spodobno znajo njihovi učeniki; ker tedaj vsa pretresava od pravice ali nepravice neha, in le očitna potreba svojo veljavno besedo zavzdiguje, sim pričujočemu spisu odločil nadaljni in poslednji namen, da bi potrebo boljšega in pridnišega obdelovanja slovenskega jezika glede njegove pomenljivosti v zadevi cerkvenovednega domačega slovstva nekoliko pojasnil.

V nedavnem pogovoru s slovitim, za cerkev in domovino prav vnetim možem so besede nanesle tudi na sedanjo stopnjo slovenskega slovstva in njegovega napredvanja. Potožil mi je neljubo sicer ali gotovo resnico, „da se slovenska pisatev, ki vender tolikanj teče spod peresa slovenske duhovščine, čisto nič ne poskuša v višjih bogoslovskih vedah; in ko bi se slov. duhovščina po storitvah v tem oziru sodila, bi ji sodba

*) So pravi fruges consumere nati, ali kakor jih je Slovenec presodil, ki je z njimi posebno obdarovan; „pojedó vse knjige, pa ne dajó od sebe fige“. In za to ljubo lastnost naj bi jim človek še hvalo vedil, jih kadil! ? —

mila biti ne mogla, akoravno vsak vé in spozna, da je naša na vse plati zmožna, zurjena duhovščina skor edini izobraževalni faktor našega naroda. — Res je to; ali zgolj le tožni glasovi bodo malokterega na delo zvalili; o zgolj zavednem ali nezavednem zopervanji in o pomanjkanji vsake moralne in materialne podpore se na to stran obraz, menim, ne bo kmali spremenil. Zgolj samozasna poljubnost ne bo slovenskega jezika na stopnjo povzdignila, kakoršne mu je treba za enake početja, in dokler naš jezik ne bo obveljal na vse strani ko pervorojeno dete narodovo, dokler se toraj absolutna potreba njegovega izobraževanja ne bo doznávala, bomo pač še po starinah kosili, po suhih bečih vodo stregli. In tako se bo godilo, dokler bo med nami terdnoglavna misel kraljevala, da s slovenstvanjem tako rekoč zoper cerkev in državo naletavamo, in da slovenski jezik ni vreden, ni zmožen take izobraže ter veljave itd., kar je še tistih praznih oviravnih izgovorov, ki z zastarano pravico med nami gostačijo; — če tudi dohtorja najmeš, pravdo zgubiš.

Ovira tedaj se cepi na dve plati: v zadevi duhovnov, ki naj si potrebne učenostne olike išejo po ptujih zakladih, zlasti v nemških bukvah, ker je po njih ves blagor za slovensko izobražo založen; kar toraj viši vednosti duhovni potrebujejo, je ondi in drugej dokaj dobé; uborno slovenščino za take potrebe vpregati, so prazne smešne prizadeve in cerkvena vednost v domačem jeziku brez vsega pomena. In v zadevi ljudstva; zakaj bolj olikana slovenščina bi se mu kaj slabo prilegala in za njegovo potrebo in korist jo znajo duhovni dovolj; verh tega vsega pa se tudi za duhovna kaj malo spodobi, z domačim (ptujemu bodi vsa část) jezikovstvom in narodnimi rečmi sploh se pečati.

Čuditi se je, da se tako žalosmešne modrije še po Slovenskem plazijo, celo od deleža do deleža romajo. Vsak jim na pobešanem obrazu zazna njih praznoto in nalšpano resnobo; dobredjavna zanimarnost le se skriva za krinko samolastne pobožnije, in kakoršni nagibi, taki pridi — jih vidimo. Ker se jim je pa že v poprešnjem na votlo lupino dovolj poterhalo, se hočemo tukaj le kratko ž njimi še pomeniti. — Ako toraj slovenščino ovirajo v povzdigovanji na potrebno, tedaj vedno viši stopnjo olike, morajo terdití, ali da se živi jeziki sploh in toraj tudi slovenščina ne smejo pečati z bogoslovjem, ali pa da se je slovenščina pri babilonskem turnu naj bolj pregrešila, da so morde njeni govorivci zvezdo in petelina nanj postaviti hotli (kakor še zdaj radi visoke turne zidajo), kar bodo pa težko skazali razun če kaka skrivna veda to novico od roda do roda plodi. Pervo je napčno, drugo je smešno.

Da morajo tudi živi jeziki v bogoslovskih vednostih obveljati, je skazal v „Katholik, Zeitschrift für kath. Wissenschaft und kirchliches Leben Jahrg. 1859 S. 839 s sostavkom: „Die Sprache der kath. Wissenschaft,“ orthodox pisatelj, ki ga tukaj našim ugovarjavcom nasproti v obrambo postavim ko naval in nasip, ki jo celó takó deleč zavozi, da še nemškemu, pravim: nemškemu jeziku dostojno popolnamost in doveršenost v tem oziru odrekuje. Imenovani „Katholik“ toraj piše ondi, ko je v I. splošne opombe glede mertvih in živih jezikov napeljal, in v II. latinskemu primerjeno mesto odločil, v III. rekoč:

„Ali tudi narodni in živi jeziki se cerkveni vedi za rabo priporočajo. Ta namreč — bogoslovje in modroslovje, ima dvojin vir življenja; ozira se na dve platí, po večnem in po spremenljivem. Nerazdeljiva in večna resnica je njen obsežek in njena polnota; njo premišljevati in razlagati, njo spoznavati in razodevati je bistvo vsake natorne in čeznatorne vednosti. Zavoljo teh večnih resnic, ki naj jih vednost obsega, je ona povzdignjena čez razložke narodovskega življenja in se toliko čisteji in varniši razvija, kolikor bolj je rešena in izmaknjena od spreminastih drav človeškega življenja.

Ali ona je ob enem tudi osnutek in last človeškega duha. On mora njo veršiti, ona pa v njegovo življenje olikovaje nazaj posegati.

Je pa dognana resnica, da človeški duh posamezne svoje moči toliko krepkeje razvija, v kolikor tesneji zvezi z družimi ostanejo. Zlasti do spreumeve večnih resnic se le takrat krepko povzdigne, kadar ob enem tudi v natorne prikazni in v tukrajno življenje globeje pogleda. Abstrakcijna moč opeša, ako se domišljija z živimi podobami ne napaja, in premišljevanje čeznatornih reči le takrat napreduje, kadar ga podpira pretuhtovanje natornih: spoznanje Božje se opira na primerno spoznanje vidnih stvari.

Ako so pa te misli prave (saj same od sebe pridejo) bo tudi ravno tako res, da se človeški duh naj živeje, naj brihtneje giblje, ako se more v svojem natornem maternem jeziku gibati; da se domišljija v njem naj izvirišči budi, ako si nima nobene druge struge iskati razun tiste, po kateri se je od otročjih let sem razlivala; da se globokomurna metafizika — shranjena v vsakem izobraženem jeziku — v tistem naj očitniši, naj varniši našemu duhu razodevlje, v katerem je bil od začetka domá, s katerim je bil tako rekoč zrašen v svojem razvijanju.

Platon je morde naj bolj živo dokazal sorodnost in strinjenost, ki obstoji med tuhtarijo in pesništvom, med vednostjo in umetnostjo, med

modroslovljem in splošno oliko človeškega duha. Ta Platonova misel ostane zmiraj resnična in velja tudi za čeznatorno vednost. Ločena od teh sorodnih virov, odmaknjena od hladivnega zračja, ki pihlja iz umetnosti in pesništva, se vednost le prenglo posuši. Kakor je duh eden, morajo tudi njegove storitve v popolnoma edinosti in vzajemnosti biti. Vednost ne more nikdar pesništvo, in pesništvo ne more nikdar vednost biti, ali zvesto tovaršijo si morata zmiraj delati.

Nihče pa ne more tajiti, da se pesništvo in drugo slovetvo vselej posebno v narodnih jezikih razvija. Latinske sredovečne pesmi, kakor jih je mnogo in so mile in sladke, zginejo vendar proti množici prepetih v domačih jezikih.

Ako pa je pesništvo tolikanj pripravno, plodivno in krepivno na vednost posevati, tedaj — ali se ne bo ta zveza močno uterjala, če bo tudi viši vednost zvédena v tistem jeziku in se v tistih izrazih pregibati znala, v katerih njeni družniki tolikanj lepe misli, tako globoke spreumeve zakladajo?

Pač je različnost jezikov greha nasledek in so posamezni jeziki le treské neznanskega prvotnega jezika, ki ga je Bog človeka učil, ali v vsacem je lepot še dovolj, da se jim pravica do vednostnega izobraženja ne more tajiti. Bog ima govoriti v zadevi narodov in osodi jezikov, in zgodovina je od nekaj jezikom življenje dajala pa tudi jemala. Mi pa — ali nas naj ne obida serčna želja, da bi svoj narodni jezik do tiste izobraže povzdignili, za katero je tolikanj pripraven, do izobraže, ki jo more doseči le po prizadevnem sistematičnem mišljenji (in vsled pisanji)?

Ako nas ti oziri pregovoré terditi pravico narodnih jezikov do učene rabe, in je tako rekoč za domoljubno dolžnost sklicavati, gremo k družemu pretresovanju, ki bo morde našim bravcom bolj sprevidljivo.

Vednost ni samo osnutek človeškega duha, temuč ona mora njega ravno ko v povračilo olikovati in v njegovem življenji gospodovati. — V tem oziru nam ne more dvomljivo biti, da vednost, napredujoča v narodnem jeziku, za sto in sto korakov drugo prehiteva, ki se nam ponuja v ptujem, in mora toraj večemu delu naroda tudi ptuja ostati. Ne tajimo sicer, da se globoka in vsestranska olika duha tudi v ptujem jeziku pridobi, kar nam srednji vek spričuje. Latinski jezik je bil jezik vsih izobraženih postal, in je zamogel zavoljo svoje občne rabe tudi vse ljudske razmere preplivati. Zdeleževal je dogmatične in metafizične načela vsim predalom dušnega življenja in jih je uterjeval v pesništvu in zgodovinstvu, v politiki, v pravnishtvu in zdravništvu.

Ali globoka tokava je ostala vendar le med narodno in občno izobražo; latinski jezik je na vse strani gospodoval, ali vendar ni zato nehal biti ptuja oblastnija, ki je duhove sicer pilila in tankó brusila, ali le toliko, kolikor so se v nji gibali; nemška izraznost je ostajala bolj ali manj gerčava, nedoločena, in manjkalo ji je terdne besedije. Te pomanjkljivosti še dans občutimo. V nar imenitniših zapopadkih bogoslovja in modroslovja je naša nemška besedija nedoločena in razno pomenljiva; vsaki trenutek moramo po latinskih besedah posegati in brez ptuje pomoči skoraj nobene globokejši misli ne moremo dopovedati... Zatoraj pa ne moremo želje zamolčati, da bi pač naš jezik sčasoma učenosten obraz dobil, za ktereга tolikanj moči in priprave premore, da bi se v njem potem naše mišljenje zoper zmote dobro zavarovalo.

Narodni jeziki so tukaj — duh se v njih po natorno giblje, misli, modruje, bogoslovlja v njih; nenatorno bi bilo zanj, ko bi tega ne storil, kaj tedaj? Ta djanska potrebnost, po nemško misliti, budi tudi željo in dokazuje potrebo, da se modroslovska učenija, da se bogoslovske misli tudi po nemško izražajo, v nemških besedah uterjajo, v domačem jeziku nepremakljivo, sploh veljavno terminologijo pridobé.

Te resnice se nam zdé visoko pomenljive in zgodovina jih jasno poterdi. Ko so se v 15., 16. in 17. stoletji duhovi od školastične učenosti odvrčali in se je vednost od cerkve ločila: se je latinski jezik zmiraj bolj in bolj zanemarjal in narodni so obveljavali.

Ta menja jezikov je novotarni vednosti dvojini dobiček prinesla. Pervič se je narodom bolj prikupovala, hitreje tako rekoč in succum et sanguinem premlevala, zakaj živa narodna beseda se je bolj ušesom milila, kakor pa zastarani jezik učenih šol; drugič pa, kar je še imenitniši, se je štrana zapopadkov bolj zamotavala in se veliko ložeje širila ter šopirila v jezikih, ki jih stanovitna terminologija še ni zajezila, ker vednost še nobenih izdelkov v njih ni ustrojila, še nobenih gotovih tokov in potov ne zarezala.

Da pa to podobšino speljemo — puntarstvo modroslovja in nejeverstva je tako ravvalo, da je školastiko z vso njeno pripravo in vso njeno terminologijo na strani pušalo, kakor se n. pr. vojska ogne terdnjav, in v sredo sovražne dežeze plane in vihari. Kakor iz močnih gradov so učene šole z okornim strelivom, s svojo latinsko terminologijo gromele nad puntarje, ali niso jih dosegle. Novotarni duh se ni bojeval s šolami, ampak skušal jih je v zanimarnost obsoditi, da je veliko druhal z obetanjem novih resnic in nove vednosti pridobil. To mu je bilo tolikanj ložeje,

ker je govoril množični jezik. Školastika je do konca pretečenega stoletja po višavah kraljevala, poljane pa so bile preobsute in zalite s plitvim sicer in puhlim modroslovjem, toda razlagano v narodnem živem jeziku se je vsacemu umevno, vsacemu tudi potrebno zdelo.

Ako se preteoretično in prenaúkarsko zdi, kar smo popred iz viših ozirov za obveljavo narodnega jezika govorili, mora pa vendar vsak spoznati, da te djanske razmere glasno za njegovo rabo govore. Dokážejo, da mora katoliška vednost, ako hoče zgubljeno posestvo nazaj dobiti, za tisto orožje poprijeti, s katerim so nasprotniki zmagovali, to je, da si narodno in živo besedijo ustroji. . . .“

Nepotrebno se mi zdi, kakšno glosso marginalis k temu nemčevemu sestavku čerkati, ki je dovolj jasen od konca do kraja; zgolj resnico pové in se mutatis mutandis našim slovenskim okolišinam kakor nalašč prilaga. Ko mora tedaj Nemeec še sam hišo si zdelavati, bi bilo pač nesramno, ko bi ptujec Slovenec hotel v nji trotariti, in spotoma naj bi ga s palico pogнал, kdor bi hotel v njegovem poslepji brez dela životariti, ko mora še sam vogale podpirati.*)

Naturo in moč sedajnosti spreumevati je prava potrebna sprevidnost. Narodnostna ideja je globoko zasegla v slovensko ljudstvo, in dan na dan veči korenine zastavlja; zatiranje njeno je prazen trud, oviranje njeno škodljiva brezpamet; njena rast je gotova, zatoraj ji je treba z modro skerbnostjo in previdnostjo pravo pot njenega natornega razvijanja odkazovati, nadležno suhljad razmetavati, primeren prostor trebiti. Narodnostna ideja je pravoten izvirek zavednosti ljudstev, in ako se temu izvirku priléžna struga ne skoplje, ampak se v tesnih in tamnih votlinah duši in zapira, bo prederl vse umetne zatórnice, bo pretergal jezove, raznesel nasipe in se razlil po ravninah in dolinah. Natore redba je taka, kakor je bilo že gori razloženo, da nar bolj opravičene nagnjenja, ako si morajo s silo do svoje veljave pomagati, nar rajši zajdejo in nar veči zleže napravijo. Zatoraj pa je treba tacim opravičenim, ker človeštvu prirojenim

*) Kakšno mesto pa da naj cerkvena latinščina v bogoslovskih šolah poseda, bi bilo dobro skor potrebno nekoliko besed spregovoriti; ali ker to ne spada toliko v obsego tega spisa, raje dotičnim časnikom zadevno pretresovanje prepustim. Opomnim le: kar mene zadevijo, latinščini zdanje posesti ne moram kratiti, marveč želim, da bi se je učenci bolje učili — je boljši znali, kakor jo pa znajo. Latinščini spodobno veljavo tajiti, ne donese nikomur nobene koristi, razun plitvi vedarii; škoduje pa terdni, zlasti bogoslovski učenosti, cerkvi in narodu tudi, česar pa noben resničen domoljub hoteti ne more.

nagnjenjem o pravem času zgolj resnico in pravico pokazati, v človeštvo po natori zasajenim idejam primerno rast privošiti, rasteče drevo gerč in spačenih odrastlik trebiti ter ga veršiti v blagor naroda in države. Slovensko-narodna zavednost se med nami bolj in bolj budi, in tega nam ne more nihče očitati, ne v krivo zlagati; to pravico nam je podelil Stvarnik sam, da se smemo gifati v lastnopravnih življejih, razvijati v svoji posebni natori. Bog je v posameznega človeka in tedaj v vsih narodov natoro zasadil željo po naprejtvi, — tisto nagnjenje, poleg kterega si živo bitje prizadeva za svojo povzdigo, za svoje veršenje.

Ta želja se pri nas Slovencih razun družega posebno v narodnostni ideji razodevlje. — Iz vsih dozdanjih Novičnih glasov o ces. razglasu lahko sprevidimo, da je Slovencu duhoven skor edin zvest in konservativen faktor, on skor edin vodnik narodove verske in svetne olike; od njega toraj narod posebno pričakuje, da mu bo tudi v teh zadevah zvest in veren prijatelj, resničen tolmač njegovega blagra, moder in vnet govornik za pravomerno doznanje njegovih narodnih življejev, njegovih opravičenih potreb; kajti pravico kterokoli braniti je blaženo opravilo. Za slovensko duhovščino toraj, ali spoznajmo ali ne spoznajmo, je nastopila druga doba in njenega duha razumeti, je kratkimal potrebno, da se njen tek in tok ne zamudi, ne zgreši. Treba jo je v svojo last in gospodarstvo dobiti, da nam ne bo ona počasnih nog spodnesla, temuč, da ji bomo mi pripravne in blagovite bregove in jezove gradili. Vsak čas ima svoje posebne lastnosti, koristne in malo pridne namere. Nihče jih ložeje ne pretuhta in ne pregleda, kakor duhoven, zakaj zvéden v nepregibljivih večnih pravilih keršanskega nauka in nrvja po njih postavi pomerja časa spremljive oblike, in kar se jih podaja ter prilega, naj jim doznava pravomerno veljavnost, kar je krivudin in spak in odrastlik spridenih ljudskih spreumev in želj, naj jih sprevidno, možato zatira; po časji naj poleg potrebe uravnuje svoje djanje in nehanje; njegova tajba je škodljiva, zatoraj naj se o pravem trenutku nanj ozirati začne, da ga bo mógel s terdnimi vajeti berzdati, sicer ga bo prehitel in ali za seboj potegnul, ali pa ko neukretno klado bušil med šterleče skale valovite deréčine. Ako hoče toraj slovenska duhovščina v veljavni djavnosti med slovenskim narodom se ohraniti, ji je treba duha sedanje dobe dobro spreumeti, in toliko hitreje na to delo se podvizati, kolikor urniši se dandanašnji svet razvija in v negotovo skrito prihodnost vertini. Dosihmal do malo let je slovensko-narodna zavednost le bolj na tihem klila; iz zgolj potrebe skoraj jo je duhovščina ohranjala in bolj iz poljubnosti, kakor iz družih izraženih

nagibov se je semtertje kaka slovenska verstica v vidne čerke postavila. Slovenska beseda je bila dosihdob skor edino le pripomoček za oznanovanje besede božje — po kmetih, zakaj po mestih se je urnopetno kjerkoli le mogoče nemška v ta namen, velikrūt brez vse potrebe vrivala. V navajeni oterpnjenosti so se domači glasovi drugod zlahkoma pogrčšali in kako se je sicer gledé nar bolj očitnega znamnja naše olike, namreč gledé jezika, godilo, je dobro znano in v Novicah dovolj razloženo. Pravijo sicer Carniolia docta, in resnično, bili smo dozdej silo obloženi tovarniki marskake vednosti, neutrudoma smo z mavho sopihali za družimi narodi, in njih pridobitve verno vanjo spravljali, — slovenska duhovščina zvedena v bogoslovskih učenostih bolj ko marsktera druga, naši pisarničarji zbrihntani memo družih in tako nadalje; ali nazadnje smo vendar le tovorili, razprodati pa nismo znali, nismo mogli svojega blagá. Kdo zmed Slovencev se je vkljub svoje učenosti prederznil stopiti v versto ptujih pisateljev, in ak' se je, kaj je opravil, kaj pozvedil? Neukretnosti, v katero nas je obsodila polutanska nenatorna izobrazhenost, se nismo mogli rešiti, in v spoznanji svoje pisateljske nezmožnosti smo pristrizene peruti pobesili in se pogreznili v sramotno vnemarnost, iz ktere smo z zamerlimi očmi hrepeneče zevali po napredujočem ptujstvu. Cvot slovenskega naroda je venel v nestorivni lepoti in zgolj resnica je, kar je nekdo pisal v brošuri: *Bedenknisse eines Slawen*, rekoč, da se slovanskim narodom ravno nar bolj plemeniti rojaki znejeverjajo. Kteri se v narodu do višji stopnje omike povzdignejo, teh dolžnost je, z budivnim in krepivnim detjem v narodovo življenje zasegati. To se pri nas ni zgodilo. Večidel take zvezde, ki so vzhajale iz naročja slovenskega naroda, niso njemu svetile, ampak so se utrinjale v neznane ptuje prostore, ali pa se zgubljale med občno trumo državljanov. Zdaj je zgodovina obraz spremenila in nastopila je doba resnice in pravice. Tiha zavednost slovenskega ljudstva se zglašá v določnih željah; verno in zaupljivo se obrača proti svojemu dozdanjemu zvestemu varhu; v njegovo zavetje sama od sebe hiti, od njega pričakuje nadaljne pomoči in podpore; ali naj duhovščina njeno terdno svestost sramoti, naj ji skerbno modro roko odteguje? Tega ne more slovenska duhovščina storiti, ako hoče med slovanskim narodom svoj poklic spolnovati.*) Narod vé, da

*) Čuden glas, prederzen stavek! bo marskdo odmajeval. Ali ker se meni pre-resničen zdi, v njegovo obrambo nobene čerke ne zapišem. Ako bi pa vendar kdo želel, bolj natanko pozvediti, zakaj to? ga zavernem na sestavek: „Naš jezik“ v kat. listu zagr., v katerem pisatelj (verli duhoven P.) iz mnogo vzrokov točno dokazuje, da naj se na leci govori povsod le književni jezik se vé da v

ima pravico do lastnopravne izobrazbe, vé tudi, da mu te za vero naj svetejši pravice ne more nikdo bolj varovati, kakor duhoven; nanj se toraj ozira, od njega spolnjenja te želje pričakuje. Ako je toraj dozdej duhoven svoj poklic spolnoval, čeravno se nikdar nič ni zmenil za slovensčino, in se tudi nikomur njeno zanemarjanje očitalo ni, nas je po mojih mislih spremenjeni čas zavihtnil v drug kolobar. Duhoven bo mogel z opravičeno narodno idejo potegniti, jo voditi, ji varne pota odkazovati, dokler se ne bo terdno vstanovila in bo brez borov in bojov nadalje se razvijala. Ponovimo: ta ideja se ne da zatreti, se ne da zametljivo in zaničljivo tajiti, ne pitati z „Nachwehen einer Nationalitätskrankheit“; ona bo rodovitna, rodovitna v tem ali unem oziru. Primerno oskerbovana, v pravih mejah uderževana, in razsvetljevana od višjih človeških namenov bo prijeten in zdrav sad obrodila, bo obrodila omiko ljudstva, kakoršno želi vera in cerkev, ki je in je bila še zmiraj nar večji podpornica prave omike. O nasprotnem obravnavanji pa — bo tudi rodovitna, ali njen sad bo terpek in škodljiv, in ak' bo sama sebi malik, se bo — ker zapeljana na krive pota, zaprisegla zoper narod sam z vsimi narodovimi močmi.

primernem slogu ali stilu, in naposled pristavi: „I tim sam mislim, dovoljno dokazao, koliko treba našem svećeniku, da uzgoji svoj narodni jezik i znanosti u njem. Ali kako će to svećenik, ako se bude eva izobraženost, sve znanosti u nas osnivale na jeziku tuđem? kako će to biti, ako se u školah našega naroda, naročito na gimnazijah, na znanstvenom polju nebude čulo hrvatskoga glasa; ako bude naša mladež učila narodni jezik samo iz grammatike, kao n. pr. grčki, i to manje nego-li grčki? Omladina, koja će nam prilaziti, neće znati hrvatski: a bogoslovno učilište nije lje mjesto, da se ondje uči narodni jezik, već je zato gimnazija. Što je mladić naučio narodnoga jezika kod kuće, to će ga zaboraviti ili zgerđiti u školi, nit tu mnogo pomaže pusto učenje grammatike. Zašto? neka odgovore ova fakta! Jedno, neki ljudi samovoljno otimlju narodnomu jeziku i zakonom mu propisane ure; drugi opet slabo ili ništa nenaučaju narodni jezik; a treće u školi nečujč nego njemački, a kod kuće uči opet njemački, i tako uzesmo jur i među sobom občiti njemački, te narodnomu jeziku odviknusmo. — Buduć dakle, da naši svećenici v crkvi niti „ad extra“ niti „ad intra“ uspješno djelovati nemogu bez znanja i njegovanja narodnoga jezika i znanosti u njem; to pa njegovanje jest vrlo mučno, ako li ne posve nemoćue za njih, ako se nebudu znanosti na naših gimnazijah predavale jezikom narodnim: s toga imaju naši svećenici krepko željeti i živo bditi, da se carska naredba od 8. Kolovoza 1859 podpuno izvrši“. Ako pa gimnazji svoje dužnosti ne spolnujejo, kaj potem? Ali je zató potreba minula, in neznanje slov. jezika pri duhovnih ko „vollendete Thatsache“ v svoji

Sprideno slovstvo je dih iz gnjilih pljuč; bogokletna pisarija pa je bila še vsacega naroda nar večji nesreča.

To so gotove djanske resnice, in kdor jih kratkovidno prezira ter se po stari navadi samoljubno iznaroduje rekoč: Cerkevni služabniki naj se ne pečajo z narodnimi reči, — jasno spričuje, da svojo djavnost po zložnih potih réda in se za ljudske potrebe nikakor ne meni. Komur je idealna odlučenost človeka od svetnosti in pozemeljnosti, toraj tudi od narodnosti, merilo njegovega ravnanja, se mi zdi enak človeku, ki se n. pr. že v mislih sladká z grojzdnimi jagodami, pa mu jih je grabežljiva roka že davno s terte pobrala. Sedanji svet je pisaven, — ker braven, in pisari, kakor vé in zna; ak' zmote trosi, laži seje, čednost zasmehuje, vero spodkopuje — kako se bo temu opomoglo, kako napravljani zleg odvracal, ako ne z enacim orožjem? Ali kako pisati, in še sklanjati ne znati? Kako cele bukve sestavljati, in nam še eden slovensk stavek brez gerče ne steče? Potreba pridnišega učenja slovenskega jezika za duhovna — respective bogoslovca se živo čuti in spozna, in kaj se stori v tem oziru? Iz lastne skušnje moram očitno povedati, da leto na leto stopinje bolj skušamo po rakovi poti. Res, Credo stoji visoko in visoko nad abc, ali kakor povsod, je tudi pri nas abc potrebna podlaga za Credo; in ker je pri nas še nismo spodobno postavili, se je treba vendar že

pravici? Jaz in ta in uni in drugi bi menil, da ne; čeravno razne znamenja in djanja terdijo: da! Ko bi se namreč marskaki med nami prikazni pokrivalo bolj privzdignilo, bi kar stopila pred oči tista čudna misel, da tolikanj bolj se bodo bogoslovci itd. navzemali pravega duha, kolikor bolj bodo izpirali iz sebe Slovence. Ali také palica sama sebe tepe. Zatoraj pa, ker navadni pripomočki ne zadostujejo, naj se kolikor mogoče seže po nenavadnih za potolaženje neogibne potrebe, in svest sim si, da, ko bi se marljivim slovenskim bogoslovcom, ki se tolikanj radi pečajo s ptujimi jeziki, akoravno poleg skušuje z malo dobičkom, kaj več priložnosti in moralne podpore od ktere koli auktoritativne strani za učenje slovenskega jezika poskerbovalo, bi z veseljem in z velikim velikim pridom tega potrebnega in blagotnega dela se poprijeli, ker z družimi vred čutijo in spoznajo, da je n. pr. laščina dobra, slovenščina pa potrebna, in mora ostudno uboštvo v tej zadevi že slednjemu težko djati. Ako mi namreč skozi votle stene burja brije, jih pač ne bom tolikanj maral lišpati z zlatimi penicami in s svetlim šumečim gložem. In naposled — nikdo ne more tajiti, da naše domače ljudstvo ne boče kaj popraševalo, ali njegovi učeniki v kterikoli ptujščini jaderne šarce sedlajo, temuč bo le odmajevalo, ako njegovi vozniki v domači slovenščini le medle kljuse garbajo, ki jim v vsaki klanček trikrat pešajo. Da bi se pa ta napaka popravila, nam je vaim serčno želeli.

enkrat dela lotiti. Oboje je terdno sklenjeno; kdor ju hoče razmejevati podlage ne utaji, le višjemu škoduje. Slovenstvo nas je rešilo ptujejezične krivovere, vsaj v nekoliko zahvalo za to se slovenščine bolj poprimimo, da, kar takrat nerazumeva ni dopustila, bo zdaj znava odganjala. Ali kaj, ko bo malo pridnost s soparom vihrala, bomo mi hejsa gonili? Ko bo svetna vednost v gibčni besedi in uterjeni terminologiji med nami cvetela, bo naša vednost, ki je vendar čez vse povzdignjena in mora vodnica drugih biti, po neukretnih berglah štorklala. Ne bodimo zadovoljni s samim nabiranjem učenosti, ki je pa prodajati ne znamo. Nemcom se jo anamo ponujati, domačinom je ne moremo. Ne bodimo zadovoljni s svojo učenostjo, dokler svojih umenov s primerno domačo besedo ne moremo družim dopovedati. To bo doversčna popolnamost, če tudi naša učenost visoke stopnje ni dosegla; s to, ne pa s ferfelečimi pikanterijami in kresniškimi svetilkami bomo družim koristili, in s tem bomo storivni udje postali med človeško družbo; tedaj bomo zadostovali vsestranskim potrebam slovenskega naroda, in to bo veljavnost slovenske duhovščine med hvaležnim narodom dokaj zaterdilo in ohranilo. —

Ako se ne motim, so tisti časi minuli, ko se je v napčni ponižnosti zgolajsana krajuščina ko nar pripravniši „špraha“ za leco in besedo božjo terdila; menim, da so odbile tiste ure, ko se je za naj bolj natanko, naj imenitniši vednost zgolj zmes in čobodra kakor nek utopišk jezik strojila modrovaje: da nas zastopijo (da bi Bog požegnal te fruhte te zemlje, in bi zadobili vitam aeternam); upam, da se bodo učene molčeče kuji-garne med Slovenci oživile, in se nadložnim neprizadevnim prikaznim, ki so s čisto nečkim jezikom časi tudi katedre zasedale, in enacim žaljivim slabostim nič več ne bodo preširne apologije kovale itd.; pri taeih neljubih prikaznih se pero nerado mudi, ker niso ravno lepota za izobraženo ljudstvo, in če pri Slovencih še niso nehale, bodo mógle nehati.

Da pa kratki spis še krajši obsežem, rečem: Me mati je rodila Slovenca, država sprejela Avstrijanca, cerkev kerstila katoličana, posvetila tudi duhovna; Nemca v meni — njega se ne zavem ne pred Bogom ne pred ljudmi. —

Na Dunaji mesca decembra 1859.

V Ljubljani 1860.

Natisnil in založil Jožef Blaznik.

